ELINIKÄINEN OHJAUS VAPAAN SIVISTYSTYÖN OPPILAITOKSISSA

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

Raportit ja selvitykset 2026:4

1. painos

© Opetushallitus

Raportit ja selvitykset 2026:4

ISBN 978-952-13-7079-3 (pdf)
ISSN-L 1798-8918
ISSN 1798-8926 (pdf)

Taitto: PunaMusta Oy

www.oph.fi

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO 3

1.1 Tausta, tavoitteet ja selvityksen kohde 3

1.2 Vapaa sivistystyö 4

1.3 Elinikäinen ohjaus ja vapaa sivistystyö tutkimuksessa 5

1.4 Menetelmät ja aineistot 6

2 ELINIKÄISEN OHJAUKSEN NYKYTILA JA KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS VAPAASSA SIVISTYSTYÖSSÄ 8

2.1 Ohjauksen ymmärtäminen ja strateginen asema 8

2.2 Ohjauksen toteutus: kohderyhmät, muodot ja teemat 12

2.3 Osaaminen ja resursointi 23

2.4 Ohjauksen arviointi, verkostoyhteistyö ja oppilaitoksen muu toiminta 31

2.5 Ohjauksen käsitteen tyypittely 34

3 ELINIKÄISEN OHJAUKSEN KEHITTÄMINEN JA TULEVAISUUS VAPAASSA SIVISTYSTYÖSSÄ 36

3.1 Kehittämismahdollisuudet ja tulevaisuuden suunnitelmat 36

3.2 Ohjaus osana vapaan sivistystyön koulutustehtävää 38

3.3 Elinikäisen ohjauksen määrittelyn lähtökohdat vapaassa sivistystyössä 40

4 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA 41

4.1 Elinikäinen ohjaus vapaan sivistystyön oppilaitoksissa selvityskysymyksittäin 41

4.2 Selvityksen laatijan jäsennys ohjauksen strategisesta asemoitumisesta 43

4.3 Johtopäätökset 44

4.4 Pohdinta 45

5 LÄHTEET 48

1 JOHDANTO

Tässä luvussa käsitellään selvityksen tausta, tavoitteet ja kohde sekä selvityksessä hyödynnetyt menetelmät ja aineistot.

1.1 Tausta, tavoitteet ja selvityksen kohde

Selvitys käynnistettiin tarpeesta kuvata ja analysoida vapaan sivistystyön (VST) oppilaitosten roolia nuorten ja aikuisten opinto- ja uraohjauksessa. Vapaasta sivistystyöstä annetun lain (632/1998) mukaan koulutuksen tavoitteena on edistää elinikäistä oppimista, hyvinvointia ja aktiivista kansalaisuutta. Elinikäinen ohjaus nähdään tässä viitekehyksessä keskeisenä palveluna, joka auttaa yksilöitä tunnistamaan osaamisensa ja tekemään koulutusta sekä työtä koskevia valintoja kaikissa elämänvaiheissa. Selvitys kytkeytyy laajempaan keskusteluun jatkuvasta oppimisesta ja tarpeeseen vahvistaa ohjauspalveluita osana suomalaista koulutusjärjestelmää.

Ensisijaisena tavoitteena oli muodostaa kattava kuva siitä, millaista elinikäistä ohjausta vapaan sivistystyön oppilaitoksissa tällä hetkellä toteutetaan.

Selvityksen tukena on hyödynnetty Elinikäisen ohjauksen strategiaa 2020–2023[1], jonka tavoitteena on vahvistaa ohjauspalveluiden jatkuvuutta ja saavutettavuutta läpi elämänkaaren. Strategian mukaisesti ohjaus on osa jatkuvan oppimisen tukea, jolla sujuvoitetaan siirtymiä ja ehkäistään syrjäytymistä. Selvityksen jäsennyksessä on myös hyödynnetty Elinikäisen ohjauksen käsikirjaa[2], joka määrittelee ohjauksen monikanavaiseksi ja eri elämäntilanteisiin mukautuvaksi palveluksi, jossa korostuvat digitaalisuus, osaamisen tunnistaminen ja verkostoyhteistyö.

Selvityksen tilaajana toimi Opetushallitus. Toteutuksesta vastasi Owal Group Oy joulukuun 2025 ja kesäkuun 2026 välisenä aikana.

Selvityksen tukena toimi asiantuntijatyöryhmä, joka koostui vapaan sivistystyön eri oppilaitosmuotojen edustajista.

Selvitystä ohjaavat kysymykset on eritelty taulukossa 1.

1 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/99b24f87-a26c-46aa-8b63-7a12fd312a47/content

2 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/9110276b-7ca1-4c80-8070-a532ac74b236/content

TAULUKKO 1. SELVITYSKYSYMYKSET.

Selvityskysymykset	
1.	**Millaista nuorten ja aikuisten elinikäistä opinto- ja uraohjausta vapaan sivistystyön oppilaitoksissa toteutetaan?**
a)	Miten elinikäinen ohjaus ymmärretään ja määritellään?
b)	Millaista ohjaustoimintaa toteutetaan vapaan sivistystyön eri oppilaitosmuodoissa?
c)	Millaista osaamista vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on elinikäisen ohjauksen toteuttamiseen?
d)	Millaiset resurssit vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on elinikäisen ohjauksen toteuttamiseen?
2.	**Miten elinikäistä ohjausta tulisi kehittää osana vapaan sivistystyön oppilaitosten toimintaa?**
a)	Millaisia tulevaisuussuuntautuneita kehittämismahdollisuuksia elinikäisellä ohjauksella on vapaan sivistystyön oppilaitoksissa?
b)	Tulisiko elinikäinen ohjaus määritellä osaksi vapaan sivistystyön koulutustehtävää? Jos kyllä, miten?

1.2 Vapaa sivistystyö

Keskeiset havainnot

- Vapaan sivistystyön tehtävänä on tukea elinikäistä oppimista, osallisuutta ja aktiivista kansalaisuutta.
- Vapaan sivistystyön oppilaitokset tavoittavat laajan ja heterogeenisen aikuisväestön.

Vapaa sivistystyö on osa suomalaista koulutusjärjestelmää, ja sen toimintaa säätelee laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998). Vapaan sivistystyön tavoitteena on edistää elinikäistä oppimista, hyvinvointia, osallisuutta ja aktiivista kansalaisuutta. Oppilaitosmuotoja ovat kansalaisopistot, kansanopistot, kesäyliopistot, liikunnan koulutuskeskukset ja opintokeskukset. Vapaan sivistystyön toiminta perustuu omaehtoiseen oppimiseen, matalaan osallistumiskynnykseen ja mahdollisuuteen vastata paikallisiin ja alueellisiin sivistystarpeisiin. (Laki vapaasta sivistystyöstä 632/1998.)

Lain mukaan **kansalaisopistot** ovat paikallisiin ja alueellisiin sivistystarpeisiin pohjautuvia oppilaitoksia, jotka tarjoavat mahdollisuuksia omaehtoiselle oppimiselle ja kansalaisvalmiuksien kehittämiselle. **Kansanopistot** ovat kokopäiväistä opetusta antavia sisäoppilaitoksia, jotka järjestävät nuorille ja aikuisille omaehtoisia opintoja, edistävät opiskelijoiden opiskeluvalmiuksia sekä kasvattavat heitä yksilöinä ja yhteiskunnan jäseninä. **Kesäyliopistot** ovat alueellisen koulutustarjonnan oppilaitoksia, joiden toiminnassa painottuvat avoin korkeakouluopetus sekä alueen muihin osaamis- ja sivistystarpeisiin vastaaminen ottaen huomioon myös korkeakoulutettu väestö. (Laki vapaasta sivistystyöstä 632/1998.)

Lain mukaan **liikunnan koulutuskeskukset** ovat kokopäiväistä opetusta antavia valtakunnallisia sisäoppilaitoksia tai alueellisia oppilaitoksia, joiden tehtävänä on järjestää liikuntaharrastusta, hyvinvointia ja terveyttä edistävää koulutusta koko väestölle sekä liikunnan järjestö- ja seuratoimintaa palvelevaa koulutusta ja valmennustoimintaa. **Opintokeskukset** toimivat valtakunnallisina oppilaitoksina järjestämällä opintoja itse sekä yhdessä kansalais- ja kulttuurijärjestöjen kanssa elinikäisen oppimisen, hyvinvoinnin ja aktiivisen kansalaisuuden sekä demokratian ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan edistämiseksi. (Laki vapaasta sivistystyöstä 632/1998.)

Oppivelvollisuuden laajentamisen myötä vapaan sivistystyön tehtävä on laajentunut myös oppivelvollisten koulutukseen. Kansanopistot voivat järjestää oppivelvollisille suunnattua vapaan sivistystyön koulutusta, jossa ohjaus ja opiskelijan henkilökohtaisen opintopolun tukeminen ovat keskeisiä tehtäviä. Koulutuksen järjestäjällä on velvollisuus tukea opiskelijan opintojen etenemistä sekä jatko-opintoihin hakeutumista, ja ohjausta määritellään sekä lainsäädännössä että opetussuunnitelman

perusteissa. Oppivelvollisten koulutuksen myötä vapaa sivistystyö on kytkeytynyt aiempaa tiiviimmin osaksi kansallista elinikäisen ohjauksen järjestelmää. (Laki vapaasta sivistystyöstä 632/1998, 25 a §; Opetushallitus 2021; Jokio ym. 2024.)

1.3 Elinikäinen ohjaus ja vapaa sivistystyö tutkimuksessa

Keskeiset havainnot

- Ohjaus ymmärretään tutkimuksessa laajasti toimijuuden, osallisuuden ja elämänkulun tukemisena.
- Ohjaus toteutuu usein yhteisöllisesti, vertaisoppimisen ja pedagogisen vuorovaikutuksen kautta.
- Tutkimuskirjallisuuden valossa ohjaus toteutuu usein osana opetusta ja oppimisyhteisöjä, ei erillisenä palveluna.
- Tutkimuksessa korostuvat maahanmuuttajien, koulutuksellisesti haavoittuvien ryhmien ja muiden erityistä tukea tarvitsevien aikuisten näkökulmat.

Kotimaisessa ja kansainvälisessä tutkimuksessa vapaa sivistystyö nähdään tärkeänä elinikäisen oppimisen ja ohjauksen ympäristönä erityisesti aikuisille, joita ei helposti tavoiteta formaalin koulutusjärjestelmän tai työvoimapalvelujen kautta. Ohjauksen tavoitteet liittyvät tällöin koulutus- ja uravalintojen lisäksi toimijuuden, osallisuuden, hyvinvoinnin ja yhteiskunnallisen osallistumisen vahvistamiseen. (Koski & Filander, 2013; Nivala ym., 2022; Hooley ym., 2018.)

Tutkimuskirjallisuuden perusteella ohjaus vapaan sivistystyön kontekstissa on usein epämuodollista ja pedagogisesti integroitunutta. Se toteutuu osana opetusta, ryhmätoimintaa, vertaisoppimista ja yhteisöllisiä käytäntöjä eikä välttämättä erillisenä ohjauspalveluna. Ohjauksen keskeisiä piirteitä ovat dialogisuus, oppijalähtöisyys ja matala osallistumiskynnys. (Nivala ym., 2022; Heimo ym., 2020; Bohonos, 2014.)

Vapaan sivistystyön kontekstissa elinikäinen ohjaus poikkeaa monin tavoin formaalin koulutusjärjestelmän ohjauskäytännöistä. Ohjauksen tavoitteena ei ole ainoastaan koulutukseen tai työelämään kiinnittyminen, vaan myös kielen oppimisen, yhteiskunnallisen osallisuuden ja arjen toimijuuden tukeminen. Vertaisohjaus on tunnistettu yhdeksi vaikuttavaksi toimintatavaksi erityisesti maahanmuuttajien parissa. (Pakarinen, 2020; Heimo ym., 2020; Nivala ym., 2022.)

Tutkimuskirjallisuudessa vapaa sivistystyö hahmotetaan usein matalan kynnyksen oppimisen tilana, jossa elinikäinen ohjaus toteutuu osana pedagogista vuorovaikutusta eikä erillisenä palveluna. Ohjaus on näin ollen luonteeltaan jatkuvaa, relationaalista ja tilannesidonnaista. Tämä erottaa vapaan sivistystyön ohjauskäytännöt selkeästi esimerkiksi ammatillisessa koulutuksessa toteutettavasta uraohjauksesta, jossa tavoitteet, vastuut ja rakenteet ovat selkeämmin määriteltyjä. (Nivala ym., 2022.)

Tutkimuskirjallisuudessa tunnistetaan samalla jännite vapaan sivistystyön sivistystehtävän ja työmarkkina- sekä koulutuspolitiikan tavoitteiden välillä. Ohjaus voi tukea yksilön omia tavoitteita ja osallisuutta, mutta siihen kohdistuu myös odotuksia työllistymisen, osaamisen kehittämisen ja koulutuksellisten siirtymien edistämisestä. (Manninen & Vuorikoski, 2024; Hooley, 2022.)

Vapaan sivistystyön ohjaus toimintatapana

Vapaan sivistystyön ohjausta luonnehtii ensisijaisesti fasilitoiva ja dialoginen toimintatapa, jossa ohjaajan rooli on tukea oppijan reflektiota ja päätöksentekoa pikemminkin kuin antaa normatiivisia suosituksia (Knox & Farmer, 1977; Bohonos, 2014). Ohjaus toteutuu usein osana opetusta, ryhmätoimintaa ja yhteisöllisiä prosesseja, joissa vertaisoppiminen ja kokemusten jakaminen ovat keskeisiä (Gibbons, Waghorne & Lent, 2025).

Tutkimusten mukaan non-formaalin koulutuksen ohjauskäytännöille ovat tyypillisiä:

- oppijalähtöisyys ja vapaaehtoisuus (Blaak, Openjuru & Zeelen, 2013)
- matalan kynnyksen saavutettavuus ja joustavuus (Zarestky & Ray, 2019)
- pitkäkestoinen, luottamuksellinen ohjaussuhde (Andreassen ym., 2019)

Ohjaus ei rajaudu yksinomaan koulutus- tai uravalintoihin, vaan se ulottuu laajemmin elämänhallinnan, identiteetin ja kansalaisuuden kysymyksiin (Hyslop-Margison, 2002; Peters, 2025). Tässä mielessä kansainvälinen ja kotimainen tutkimuskirjallisuus korostaa samoja asioita.

Tutkimuskirjallisuuden perusteella elinikäinen ohjaus on vapaan sivistystyön olennainen mutta usein implisiittinen osa. Ohjaus rakentuu ennen kaikkea pedagogisissa suhteissa, yhteisöllisissä käytännöissä ja oppijoiden arjen tukemisessa. Tutkimusta on kuitenkin vähän erityisesti ohjauksen vaikuttavuudesta, pitkäaikaisista vaikutuksista sekä siitä, miten vapaan sivistystyön ohjaus kytkeytyy osaksi kansallista elinikäisen ohjauksen palvelujärjestelmää.

1.4 Menetelmät ja aineistot

Selvityksen tiedonkeruu koostui kirjallisuuskatsauksesta ja aineistojen tausta-analyysista, asiantuntijahaastatteluista, sähköisestä kyselystä sekä validointityöpajasta.

Kirjallisuuskatsauksessa tarkasteltiin kansallista ja kansainvälistä aiheesta tuotettua tietoa. Lisäksi analysoitiin kaikki keskeiset tausta-aineistot, kuten aiemmat selvitykset aihetta koskien.

Asiantuntijahaastattelu toteutettiin taustoittavana keskusteluna selvityksen alkuvaiheessa tilaajan kanssa yhteistyössä tunnistetuille vapaan sivistystyön toimijoille. Haastatteluihin osallistui yhteensä 2 henkilöä. Lisäksi saatiin yksi kirjallinen vastaus. Haastattelu toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna.

Sähköinen kyselytutkimus toteutettiin laajamittaisena tiedonkeruuna. Kyselyn laatimisen tukena kuultiin selvityksen työryhmän jäseniä. Kysely lähetettiin kaikille vapaan sivistystyön oppilaitoksille. Kysely oli avoinna 17.3.–14.4.2026 ja se oli vastattavissa suomeksi ja ruotsiksi. Siihen saatiin yhteensä 165 vastausta. Kyselyn vastausprosentti oli 58 prosenttia. Oppilaitosmuodoittain vastausprosentti oli kansalaisopistoilla 57 prosenttia, kansanopistoilla 53 prosenttia, kesäyliopistoilla 68 prosenttia, liikunnan koulutuskeskuksilla 56 prosenttia ja opintokeskuksilla 82 prosenttia.

Kyselyyn saatiin eniten vastauksia kansalaisopistoilta (60 %) ja kansanopistoilta (24 %).

KUVIO 1. KYSELYVASTAAJIEN EDUSTAMA OPPILAITOSMUOTO

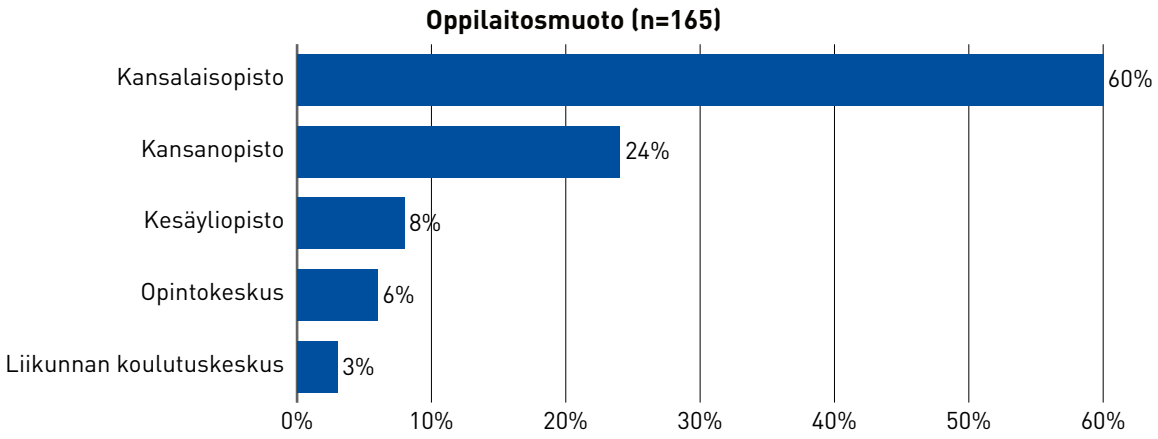

Kyselyvastaajien oppilaitos sijaitsi useimmiten Uudellamaalla (21 %). Oppilaitosten ylläpitäjä oli useimmiten kunta (49 %) tai yhteisö (36 %).

KUVIO 2. KYSELYVASTAAJIEN OPPILAITOKSEN SIJAINTI JA OPPILAITOKSEN YLLÄPITÄJÄ

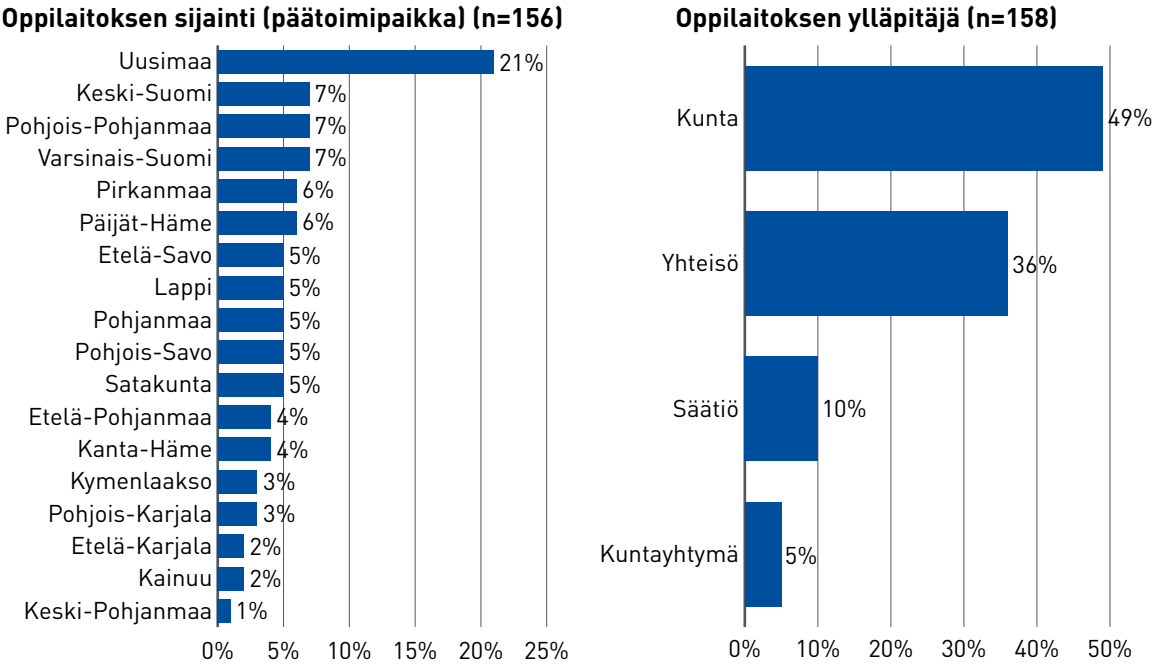

Validointityöpaja järjestettiin selvityksen loppuvaiheessa. Työpajaan osallistuivat selvityksen työryhmän jäsenet. Validointityöpajassa esiteltiin ja validoitiin tuloksia.

2 ELINIKÄISEN OHJAUKSEN NYKYTILA JA KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS VAPAASSA SIVISTYSTYÖSSÄ

Tässä luvussa tarkastellaan elinikäisen ohjauksen nykytilaa ja käytäntöjä.

2.1 Ohjauksen ymmärtäminen ja strateginen asema

Keskeiset havainnot

- Ohjauksella nähdään olevan merkitystä vapaan sivistystyön toiminnassa, mutta kenttä ei ole täysin yhtenäinen. Ohjauksen merkityksen tunnistaminen vaihtelee sekä oppilaitosmuodoittain että oppilaitosmuotojen sisällä.
- Vastaajien näkemykset ohjauksen merkityksestä ja määritelmän osuvuudesta olivat selvästi yhteydessä toisiinsa. Enemmistö vastaajista, jotka kokivat annetun määritelmän kuvaavan hyvin elinikäisen ohjauksen toimintaansa, kokivat ohjauksella olevan suuri merkitys.

Ohjauksella nähdään olevan merkitystä vapaan sivistystyön toiminnassa. Noin puolet vastaajista (51 %) koki ohjauksella olevan suuri merkitys heidän toiminnassaan. Kuitenkin viidennes (20 %) vastaajista koki, että ohjauksella on vain vähäinen merkitys heidän toiminnassaan ja 29 prosenttia koki merkityksen neutraalina.

KUVIO 3. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET OHJAUKSEN MERKITYKSESTÄ VAPAAN SIVISTYSTYÖN TOIMINNASSA

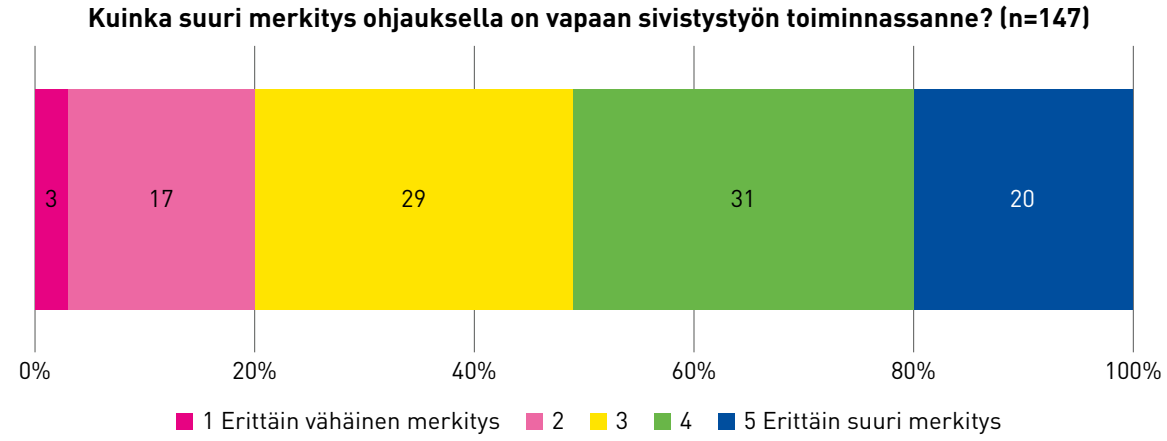

Oppilaitosmuodoittain vastauksia tarkastellessa on havaittavissa, että kansanopistoissa ja kesäyliopistoissa ohjauksen merkitys koetaan hieman suurempana ja opintokeskuksissa ja kansalaisopistoissa hieman pienempänä. Oppilaitosmuodoittain keskiarvot vaihtelivat opintokeskusten keskiarvosta 3,0 kansanopistojen keskiarvoon 4,2. Sen lisäksi, että oppilaitosmuotojen välillä on havaittavissa eroja, on eroja havaittavissa myös oppilaitosmuotojen sisällä. Yksittäisten oppilaitosmuotojen vastauksista löytyy sekä alhaisempia että korkeampia arvioita. Kansalaisopistojen ja opintokeskusten vastausten vaihteluväli oli 1–5, kansanopistojen ja kesäyliopistojen 2–5 ja liikunnan koulutuskeskusten 3–4.

KUVIO 4. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET OHJAUKSEN MERKITYKSESTÄ VAPAAN SIVISTYSTYÖN TOIMINNASSA. KESKIARVOT OPPILAITOSMUODOITTAIN.

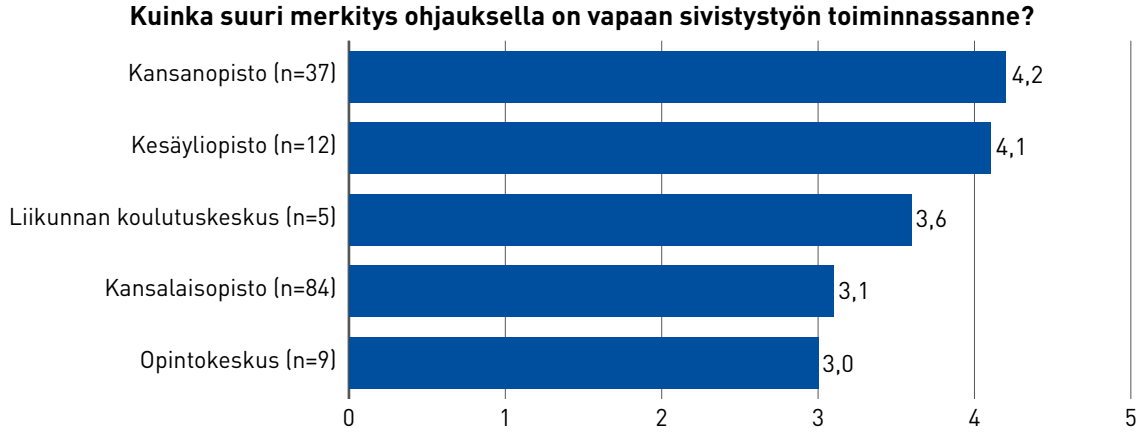

Kyselyssä käytettiin elinikäisestä ohjauksesta seuraavaa määritelmää:

> *Elinikäisellä ohjauksella tarkoitetaan erilaisia toimia ja palveluja, joiden avulla kaikenikäiset voivat missä tahansa elämänvaiheessa tunnistaa osaamisensa, taitonsa ja kiinnostuksensa, tehdä koulutukseen ja työhön liittyviä valintoja sekä suunnitella ja hallita omaa oppimis- ja urapolkuaan.*
>
> *Ohjaus voi toteutua monin tavoin ja monikanavaisesti: esimerkiksi osana opetusta ja arjen kohtaamisia, yksilö- ja ryhmäohjauksena, valmennuksina sekä digitaalisina tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluina. Koska ohjaus on usein integroitu muuhun toimintaan ja se voi painottua eri tavoin tiedon antamiseen, neuvontaan tai syvällisempään ohjausprosessiin, sen laajuus ja muodot eivät välttämättä tule näkyviin nykyisissä koosteissa ja selvityksissä.*

Enemmistö (59 %) vastaajista koki, että annettu määritelmä kuvaa hyvin heidän elinikäisen ohjauksen toimintaansa. Vastaajista 18 prosenttia ei kokenut määritelmää heidän toimintaansa kuvaavana ja 22 prosenttia suhtautui väittämään neutraalisti.

KUVIO 5. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET ELINIKÄISEN OHJAUKSEN MÄÄRITELMÄSTÄ

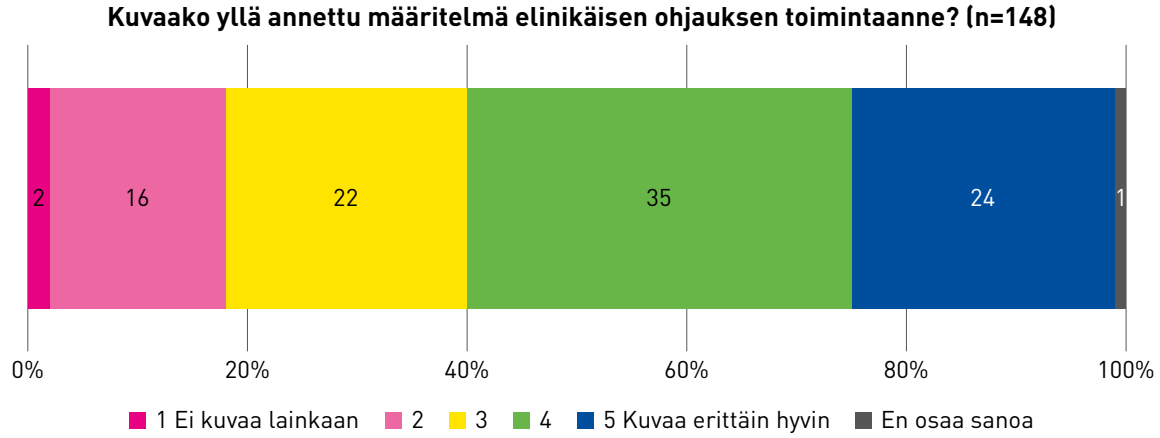

Oppilaitosmuodoista kansanopistojen ja kesäyliopistojen vastaajat arvioivat useimmin, että määritelmä kuvaa heidän toimintaansa hyvin. Vastaavasti opintokeskukset ja liikunnan koulutuskeskukset eivät tunnistaneet yhtä laajasti määritelmää heidän toimintaansa kuvaavana. Oppilaitosmuodoittain keskiarvot vaihtelivat opintokeskusten keskiarvosta 2,8 kansanopistojen keskiarvoon 4,2. Sen lisäksi, että oppilaitosmuotojen välillä on havaittavissa eroja, on eroja havaittavissa myös oppilaitosmuotojen sisällä. Yksittäisten oppilaitosmuotojen vastauksista löytyy sekä alhaisempia että korkeampia arvioita. Kansalaisopistojen ja kesäyliopistojen vastausten vaihteluväli oli 1–5, kansanopistojen ja liikunnan koulutuskeskusten 2–5 ja opintokeskusten 2–4.

KUVIO 6. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET ELINIKÄISEN OHJAUKSEN MÄÄRITELMÄSTÄ. KESKIARVOT OPPILAITOSMUODOITTAIN.

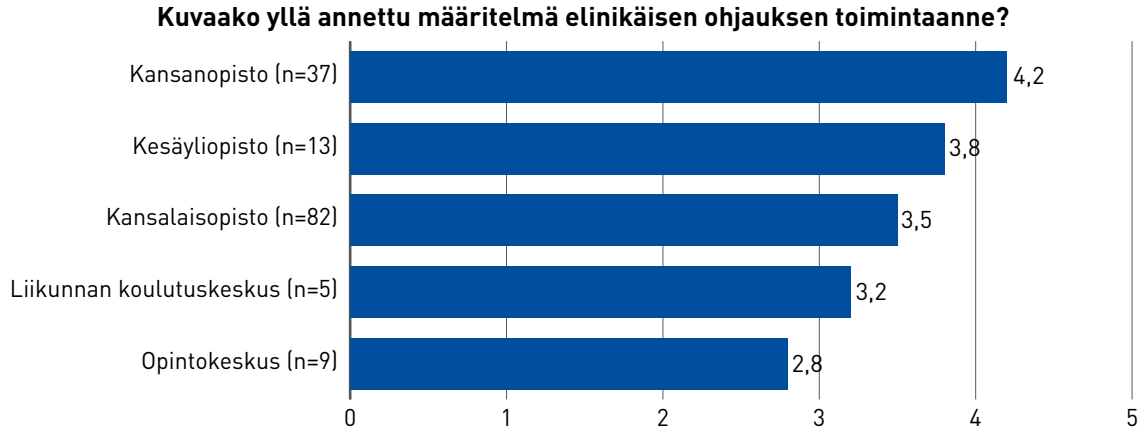

Vastaajien näkemykset ohjauksen merkityksestä ja määritelmän osuvuudesta olivat selvästi yhteydessä toisiinsa. Yli puolet vastaajista, jotka kokivat annetun määritelmän kuvaavan huonosti heidän elinikäisen ohjauksen toimintaansa, kokivat ohjauksella olevan vähäinen merkitys. Vastaavasti enemmistö vastaajista, jotka kokivat määritelmän kuvaavan hyvin heidän toimintaansa arvioivat myös ohjauksen merkityksen olevan suuri.

KUVIO 7. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET ELINIKÄISEN OHJAUKSEN MÄÄRITELMÄSTÄ JA MERKITYKSESTÄ.

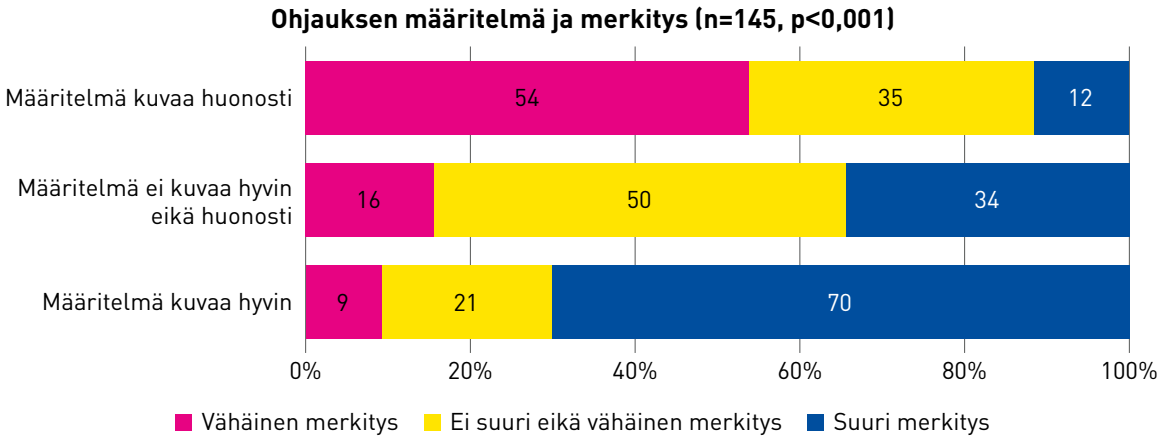

Elinikäisen ohjauksen strateginen asemoituminen oppilaitoksen toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin vaihteli merkittävästi oppilaitoksissa. Vastaajista 46 prosenttia kertoi, että elinikäinen ohjaus on kirjattuna heidän oppilaitoksensa toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin ja 54 prosentilla ohjaus ei ollut kirjattuna asiakirjoihin. Ohjaus oli kirjattuna usein asiakirjoihin erityisesti kesäyliopistoilla ja kansanopistoilla. Mikäli elinikäinen ohjaus oli kirjattu johonkin asiakirjaan, oli se useimmiten jonkinlainen strategia-asiakirja. Ohjaus oli yleisimmin kirjattuna opetusta ohjaaviin asiakirjoihin, kuten opetus- ja toimintasuunnitelmiin. Ohjaus oli usein kirjattuna myös toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen liittyviin asiakirjoihin, kuten toiminta- tai kehittämissuunnitelmiin tai toimintakertomuksiin. Osa vastaajista kertoi ohjauksen olevan kirjattuna hallinnollisiin asiakirjoihin, kuten talousarvioon tai palvelusuunnitelmaan. Muina asiakirjoina mainittiin myös muut ohjausta tukevat asiakirjat, kuten ohjaussuunnitelmat, opiskelijahuollon suunnitelmat, tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmat, opinto-oppaat ja opettajien tehtäväkuvaukset.

Vastaajia pyydettiin avaamaan avoimissa vastauksissa sitä, miten vapaan sivistystyön erityisluonne vaikuttaa ohjaukseen, ja he kertoivat sen vaikuttavan monin eri tavoin. Useat vastaajat kertoivat, että ohjaus integroituu arjen kohtaamisiin ja tapahtuu usein opetuksen yhteydessä. Useat vastaajat kokivat, että toiminnan joustavuus on vapaan sivistystyön kulmakivi, joka näkyy myös ohjauksessa esimerkiksi siten, että ohjausta pystytään mukauttamaan opiskelijoiden tarpeisiin. Ohjaus on laaja-alaista, ei vain ura- tai opinto-ohjausta. Ohjaus koettiin myös vähemmän normiohjatuksi, kun toiminta ei tähtää tutkintoon. Myös kohderyhmät ovat hyvin heterogeenisiä, eikä yksi ohjausmalli ole kaikille sopiva. Osa opiskelijoista ei kaipaa lainkaan uraohjausta, vaan osallistumisen syynä voi olla esimerkiksi virkistys, yhteisöllisyys, mielekäs arki tai oman osaamisen ylläpito. Vapaan sivistystyön erityispiirteenä tuotiin esiin sen kyky tavoittaa sellaisia vaikeasti saavutettavia kohderyhmiä, joita muu koulutustarjonta ei tavoita. Yhtenä vapaan sivistystyön vahvuutena koettiin mahdollisuus kohdata ihminen kokonaisuutena. Ohjaus ei rajoitu vain opintoihin, vaan se painottuu muun muassa ihmisenä kasvamiseen, hyvinvoinnin edistämiseen ja merkityksellisyyteen. Osa vastaajista kertoi kuitenkin, että ohjauksen toteuttamista vapaassa sivistystyössä haastaa osin käytössä olevien resurssien vähäisyys.

> *Vapaan sivistystyön erityisluonne tekee elinikäisestä ohjauksesta ainutlaatuista, koska se ei ole sidottu tutkintovaatimuksiin tai tiukkoihin hallinnollisiin prosesseihin. (Kansanopiston edustaja)*

> *Koulutusten ja osallistujien monimuotoisuus mahdollistaa ohjauksen suunnittelun ja toteutuksen osallistujien omista lähtökohdista käsin. (Liikunnan koulutuskeskuksen edustaja)*

> *Koulutuksemme on nimensä mukaisesti varsin vapaatavoitteista, mikä antaa meille mahdollisuuden räätälöidä koulutukset kohderyhmän tarpeiden mukaan. (Opintokeskuksen edustaja)*

> *Elinikäinen ohjaus täytyy nähdä hyvin laajasta ja soveltavasta näkökulmasta. Meillä on opiskelijoita, joita näemme monen vuoden ajan, mutta suurin osa opiskelijoistamme käy vain piipahtamassa koulutuksissamme. (Kesäyliopiston edustaja)*

> *Ei tutkintotavoitteisuutta -> ei virallisia ohjausrakenteita (Ohjaus on joustavaa ja tarvelähtöistä. Ohjaus voi olla laadultaan erittäin korkeaa, vaikka siitä ei ole normiohjattua määrittelyä.) (Kansalaisopiston edustaja)*

2.2 Ohjauksen toteutus: kohderyhmät, muodot ja teemat

Keskeiset havainnot

- Elinikäinen ohjaus painottuu useimmiten osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen, uuden oppimiseen, hyvinvointiin ja elämänhallintaan sekä yleiseen sivistykseen.
- Ohjausta tarjotaan laajasti eri kohderyhmille. Yleisimmin ohjauksen kohderyhminä ovat työelämässä olevat, maahanmuuttajat, työttömät ja eläkeläiset, mutta kohderyhmissä on vaihtelua oppilaitosmuodoittain.
- Ohjauksen muodoista yleisimpiä ovat integroitu ohjaus opetuksen yhteydessä, yksilöohjaus sekä ryhmäohjaus.

Elinikäisen ohjauksen tutkimuksissa tunnistetut erilaiset lähtökohdat vastasivat melko laajasti vastaajien näkemyksiä. Enemmistö vastaajista (57–78 %) koki, että ohjaus on pedagogista vuorovaikutusta arjessa osana koulutuksia, ohjaus on erilaisia yksilöllisiä ohjaustilanteita yksilö- tai ryhmämuodossa sekä että ohjaus on yhteisöllistä toimintaa ryhmässä tai taustayhteisössä. Harvimmin vastaajat (12 %) tunnistivat, että ohjaus perustuisi täsmällisesti määriteltyihin ja muodollisiin ohjauksen prosesseihin.

KUVIO 8. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET ELINIKÄISEN OHJAUKSEN LÄHTÖKOHDISTA

Mitkä seuraavista elinikäisen ohjauksen tutkimuksissa tunnistetuista erilaista lähtökohdista kuvaavat mielestäsi organisaatiossanne toteutettavaa ohjausta? (n=148–149)

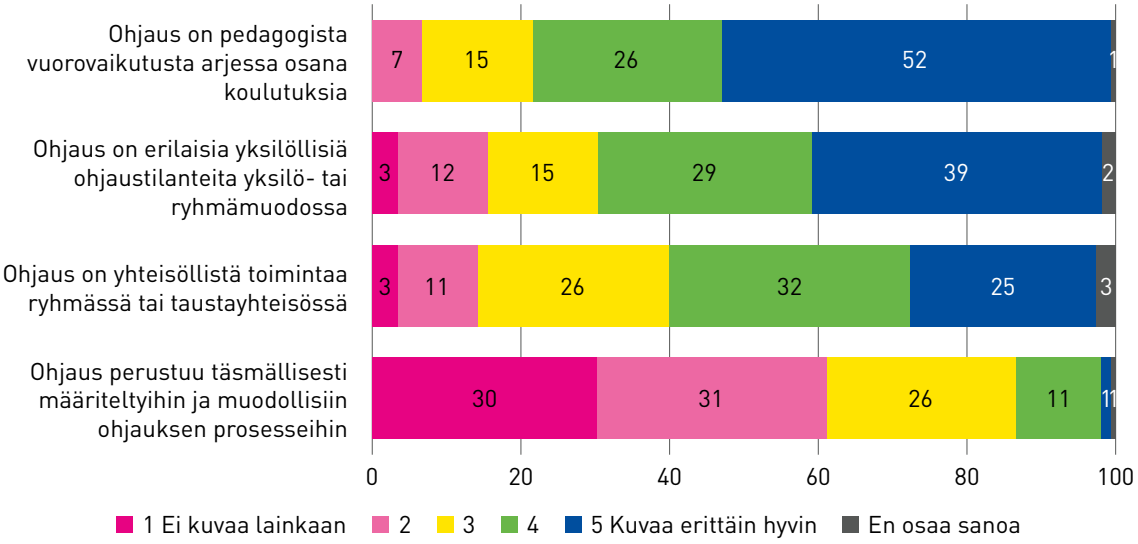

Elinikäisen ohjauksen strategiasta johdettujen urasuunnittelutaitoja koskevien painopisteiden saama painoarvo jakoi vastaajien näkemyksiä. Osa koki näillä olevan suuri painoarvo, mutta noin neljännes tai viidennes ei tunnistanut näillä olevan painoarvoa. Vajaa puolet vastaajista koki, että suuren painoarvon saavat ohjattavan joustavuuden tai resilienssin tukeminen, oman osaamisen sanoittaminen sekä ohjattavien osaaminen ja kyky tehdä päätöksiä. Vähiten painoarvoa annettiin työelämä- ja koulutustiedon keräämiselle, ymmärtämiselle ja hyödyntämiselle.

KUVIO 9. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET URASUUNNITTELUTAITOJA KOSKEVISTA PAINOPISTEISTÄ

Arvioi miten seuraavat elinikäisen ohjauksen strategiasta johdetut urasuunnittelutaitoja koskevat painopisteet näkyvät organisaationne elinikäisessä ohjauksessa: (n=148)

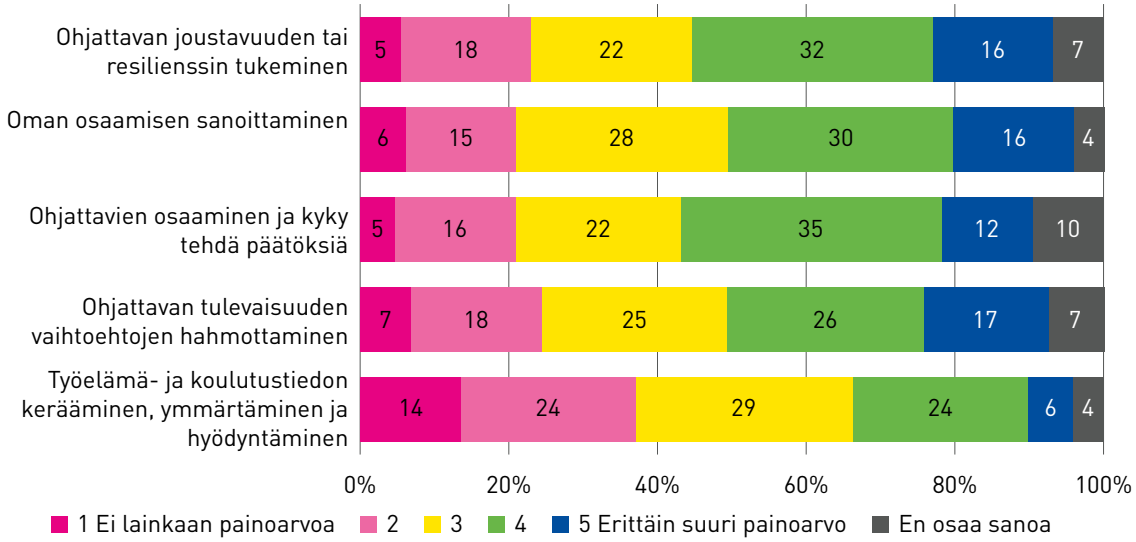

Elinikäinen ohjaus painottuu useimmiten osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen, uuden oppimiseen, hyvinvointiin ja elämänhallintaan sekä yleiseen sivistykseen. Vastaajista 80–90 prosenttia koki näillä olevan suuri painoarvo toiminnassaan. Harvimmin ohjauksen koettiin painottuvan urasuunnittelutaitojen vahvistamiseen, työllistymisen ja siirtymien edistämiseen sekä jatko-opintopolkuihin. Kuitenkin 28–41 prosenttia vastaajista koki myös näillä olevan suuri painoarvo toiminnassaan.

KUVIO 10. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET TEEMOJEN PAINOTTUMISESTA

Mihin seuraavista teemoista elinikäinen ohjaus toiminnassanne painottuu? (n=146–148)

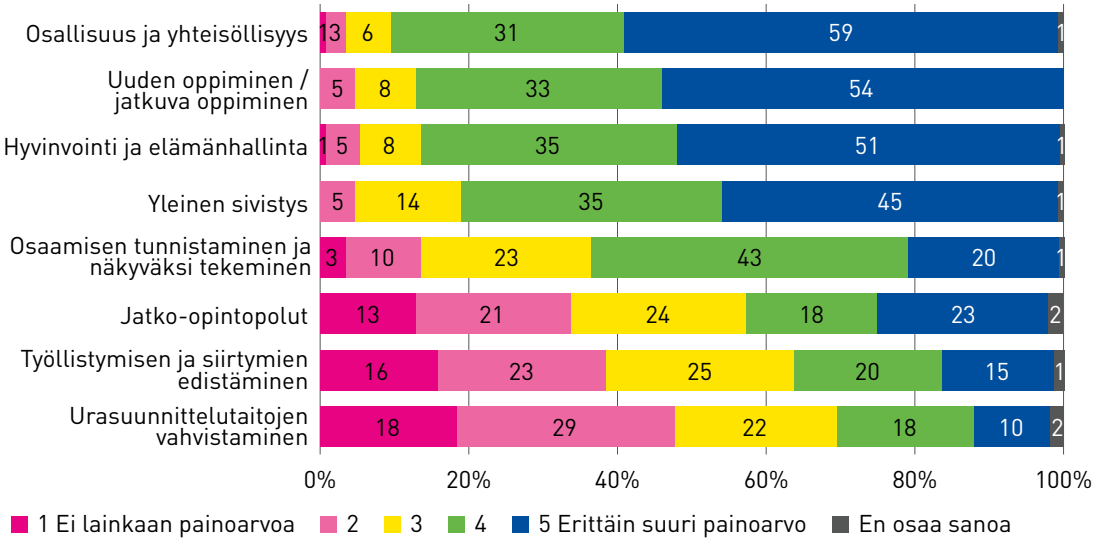

Teemojen painottumisessa on havaittavissa eroja sen mukaan, millaisen merkityksen vastaajat ovat antaneet ohjaukselle. Pienemmän merkityksen ohjaukselle antaneiden ja suuremman merkityksen antaneiden näkemyksissä ei ollut havaittavissa kovin suuria eroja osallisuuden ja yhteisöllisyyden, uuden oppimisen, hyvinvoinnin ja yleisen sivistyksen osalta. Nämä teemat painottuivat laajasti kaikilla vastaajilla riippumatta siitä, minkä merkityksen he ohjaukselle olivat antaneet. Osaamisen tunnistaminen ja näkyväksi tekeminen, jatko-opintopolut, työllistymisen ja siirtymien edistäminen ja urasuunnittelutaitojen vahvistaminen puolestaan olivat teemoja, jotka painottuivat huomattavasti useammin korkean merkityksen ohjaukselle antaneiden vastaajien keskuudessa.

KUVIO 11. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET TEEMOJEN PAINOTTUMISESTA SEN MUKAAN, ONKO VASTAAJA KERTONUT OHJAUKSELLA OLEVAN VÄHÄINEN VAI SUURI MERKITYS OMASSA TOIMINNASSAAN.

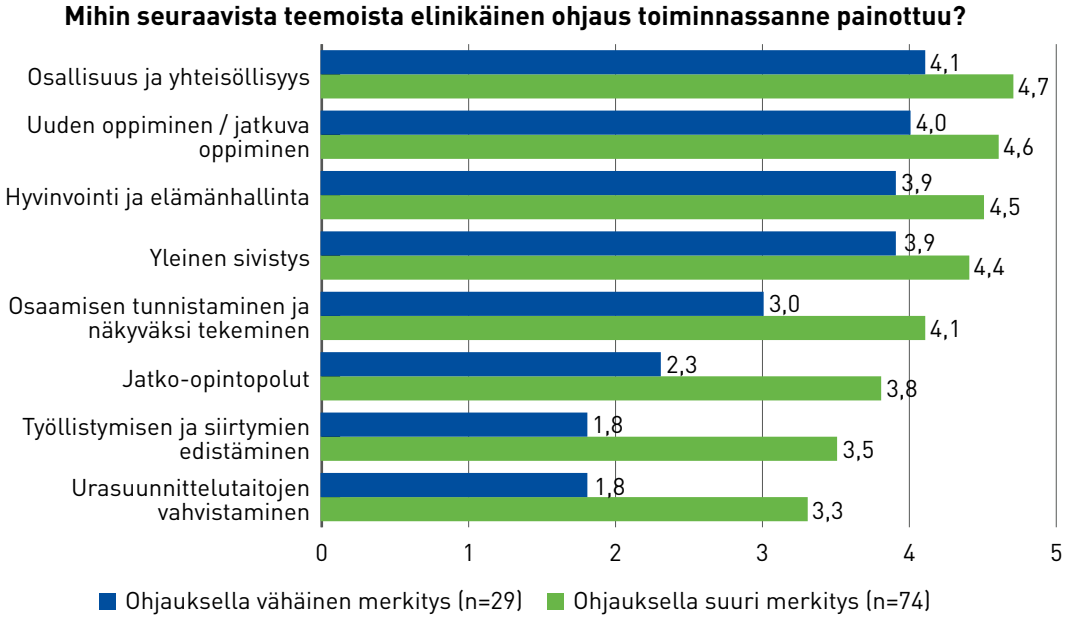

Ohjauksen tavoitteista useimmiten painottuvat sosiaalisen osallisuuden ja toimijuuden tukeminen, oman osaamisen tunnistaminen ja opiskeluvalmiuksien vahvistaminen. Vastaajista 57–75 prosenttia koki, että nämä tavoitteet painottuvat heidän ohjauksessaan. Harvimmin tavoitteina tunnistettiin työllistymisen edistäminen, jatko-opintopolut sekä opintojen suunnittelu. Kuitenkin 38–42 prosenttia vastaajista arvioi näiden tavoitteiden painottuvan paljon heidän ohjauksessaan.

KUVIO 12. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET TAVOITTEIDEN PAINOTTUMISESTA

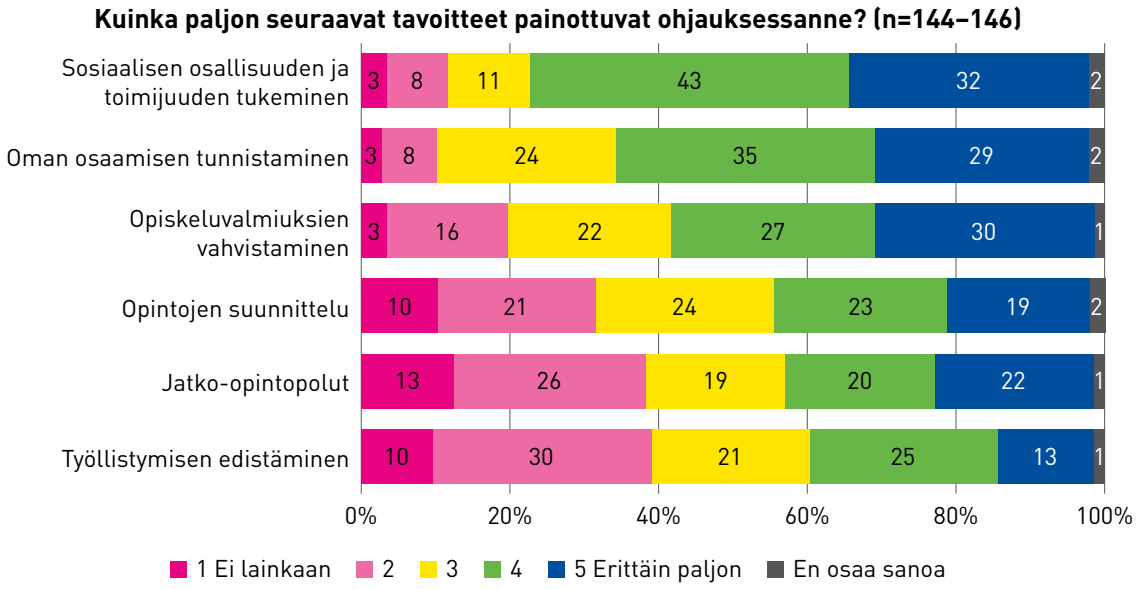

Tavoitteiden painottumisessa on havaittavissa eroja sen mukaan, millaisen merkityksen vastaajat ovat antaneet ohjaukselle. Vastaajat, jotka kokivat ohjauksella olevan suuri merkitys omassa toiminnassaan, arvioivat muita vahvemmin tavoitteiden painottuvan omassa ohjaustoiminnassaan.

KUVIO 13. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET TAVOITTEIDEN PAINOTTUMISESTA SEN MUKAAN, ONKO VASTAAJA KERTONUT OHJAUKSELLA OLEVAN VÄHÄINEN VAI SUURI MERKITYS OMASSA TOIMINNASSAAN.

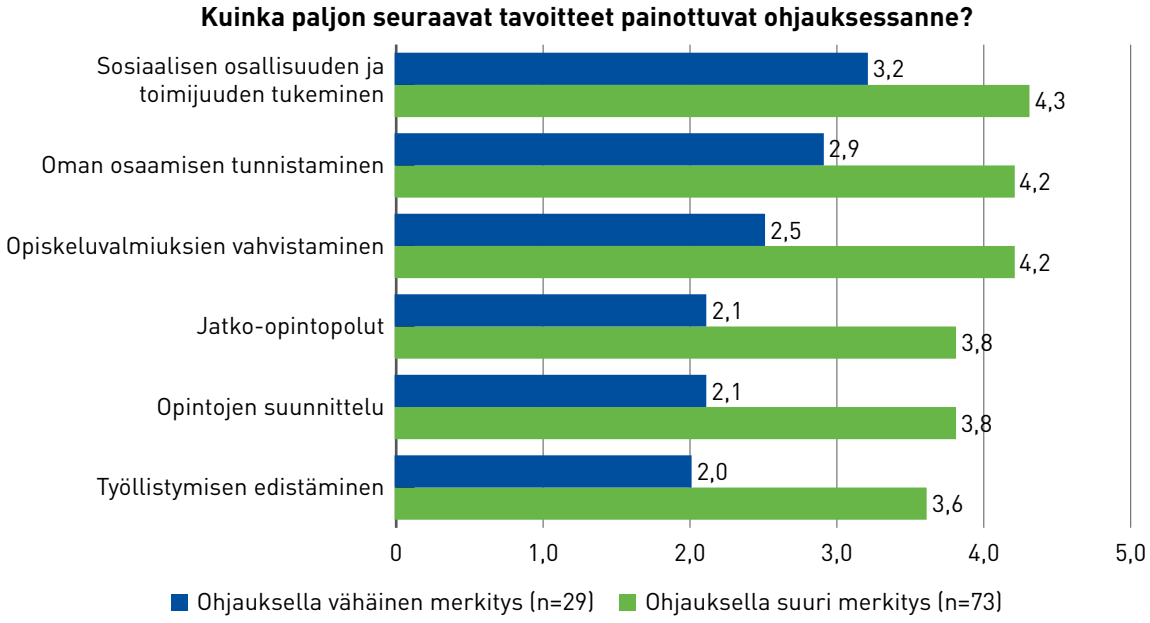

Ohjausta tarjotaan oppilaitoksissa laajasti eri kohderyhmille. Enemmistö vastaajista (71–79 %) kertoi tarjoavansa ohjausta yleisimmin työelämässä oleville, maahanmuuttajille, työttömille ja eläkeläisille. Noin puolet vastaajista kertoi tarjoavansa ohjausta myös oppivelvollisille ja nuorille, erityistä tukea tarvitseville sekä lapsille ja perheille. Muina kohderyhminä mainittiin muun muassa alanvaihtajat, yhdistykset, nuoret aikuiset, urheilijat sekä työelämän ulkopuolella olevat.

KUVIO 14. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET SIITÄ, MILLE KOHDERYHMILLE OHJAUSTA TARJOTAAN

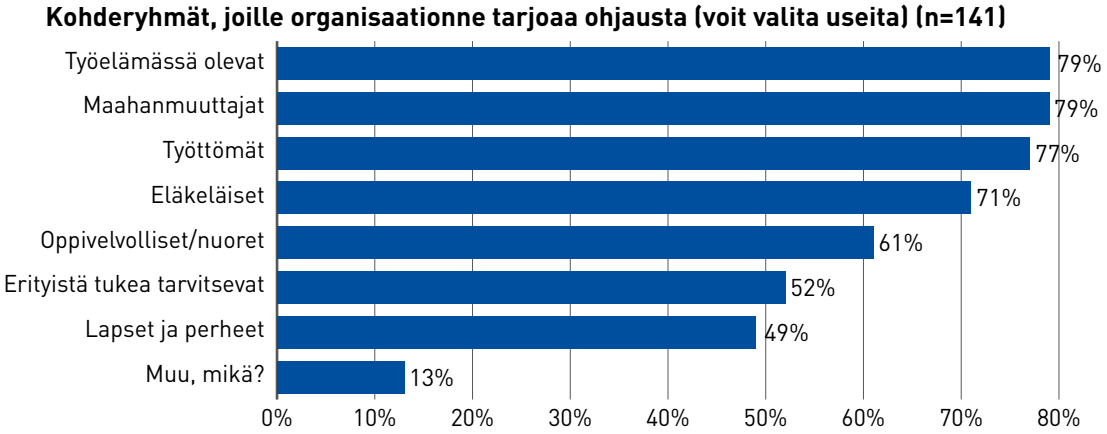

Ohjauksen kohderyhmissä on havaittavissa vaihtelua oppilaitosmuodoittain, joskin kaikkien oppilaitosmuotojen osalta ohjausta kerrottiin tarjottavan kaikille kyselyssä mainituille kohderyhmille. Kansalais- ja kansanopistoissa ohjaus kohdistuu laajimmin tasaisesti eri ryhmille, kun muissa oppilaitosmuodoissa on selkeämmin tunnistettavissa niin sanotut pääkohderyhmät ja kohderyhmät, joille ohjausta tarjotaan hieman harvemmin. Esimerkiksi kesäyliopistoissa ohjaus painottuu muita enemmän työelämässä oleville ja liikunnan koulutuskeskuksissa lapsille ja perheille ja opintokeskuksissa työelämässä oleville ja maahanmuuttajille.

KUVIO 15. KANSALAISOPISTOJEN, KANSANOPISTOJEN, KESÄYLIOPISTOJEN, LIIKUNNAN KOULUTUSKESKUSTEN JA OPINTOKESKUSTEN KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET SIITÄ, MILLE KOHDERYHMILLE OHJAUSTA TARJOTAAN.

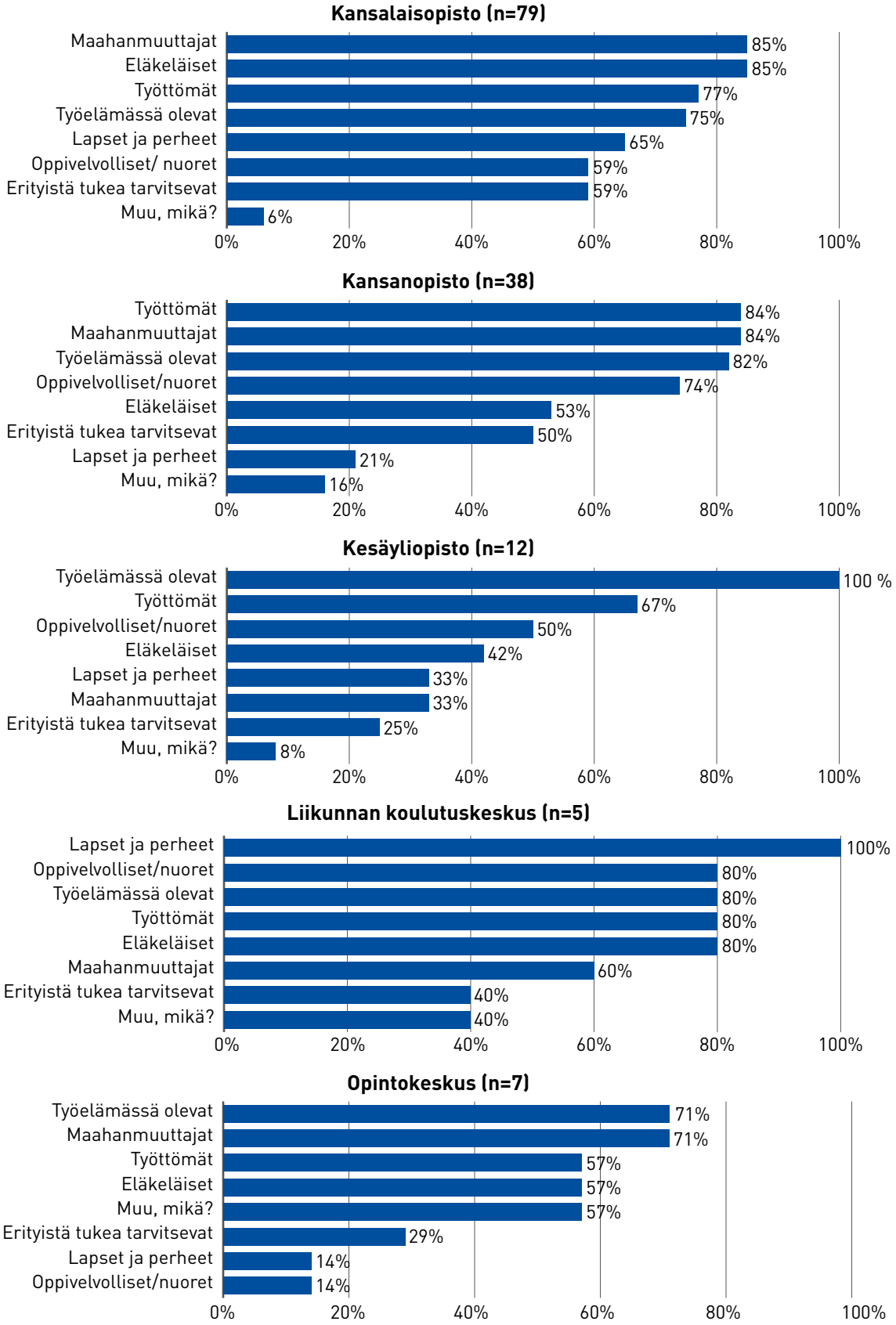

Ohjausta toteutetaan useimmiten opintojen aikana: suuri enemmistö (93 %) vastaajista kertoi tarjoavansa ohjausta opintojen aikana. Vastaajista 61 prosenttia kertoi tarjoavansa ohjausta ennen opintojen alkua ja 52 prosenttia opintojen päättyessä. Muina ohjauksen tarjoamishetkinä mainittiin muun muassa alanvaihtotilanteet sekä opintojen jälkeen toteutettava ohjaus.

KUVIO 16. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET SIITÄ, MISSÄ VAIHEESSA OPINTOJA OHJAUSTA TARJOTAAN

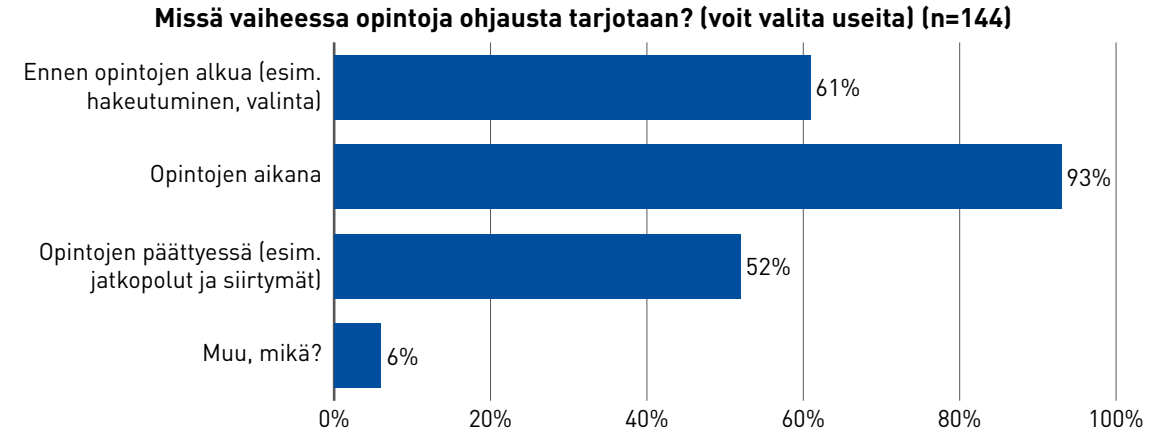

Ohjauksen muodoista yleisimpiä ovat integroitu ohjaus opetuksen yhteydessä, yksilöohjaus sekä ryhmäohjaus. Vastaajista 70–81 prosenttia kertoi hyödyntävänsä näitä ohjauksen muotoja. Harvimmin käytössä olevia ohjauksen muotoja olivat kyselyn perusteella valmennus ja vertaisohjaus, joskin nämäkin olivat 24–33 prosentilla vastaajista käytössä.

KUVIO 17. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET SIITÄ, MITÄ OHJAUKSEN MUOTOJA OPPILAITOKSESSA KÄYTETÄÄN

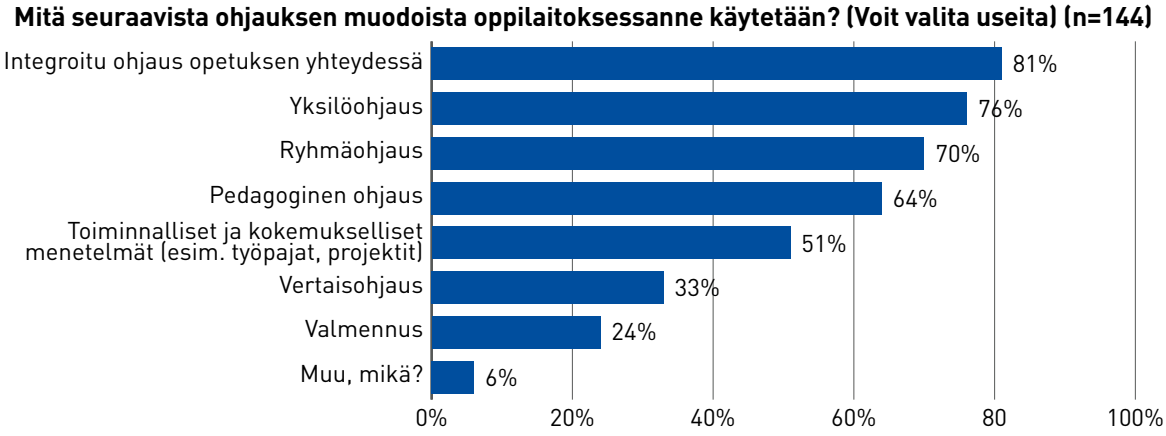

Oppilaitosmuodoittain on havaittavissa hieman eroja siinä, mitkä ohjauksen muodot ohjauksessa painottuvat. Kaikissa oppilaitosmuodoissa oli kuitenkin havaittavissa kaikkia tunnistettuja ohjausmuotoja lukuun ottamatta opintokeskuksen vastaajia, jotka eivät tunnistaneet valmennusta käytössä olevana ohjausmuotona. Liikunnan koulutuskeskuksissa painottuu muita useammin valmennus, kun taas opintokeskuksissa ja kansanopistoissa toiminnalliset ja kokemukselliset menetelmät.

KUVIO 18. KANSALAISOPISTOJEN, KANSANOPISTOJEN, KESÄYLIOPISTOJEN, LIIKUNNAN KOULUTUSKESKUSTEN JA OPINTOKESKUSTEN KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET SIITÄ, MITÄ OHJAUKSEN MUOTOJA OPPILAITOKSESSA KÄYTETÄÄN.

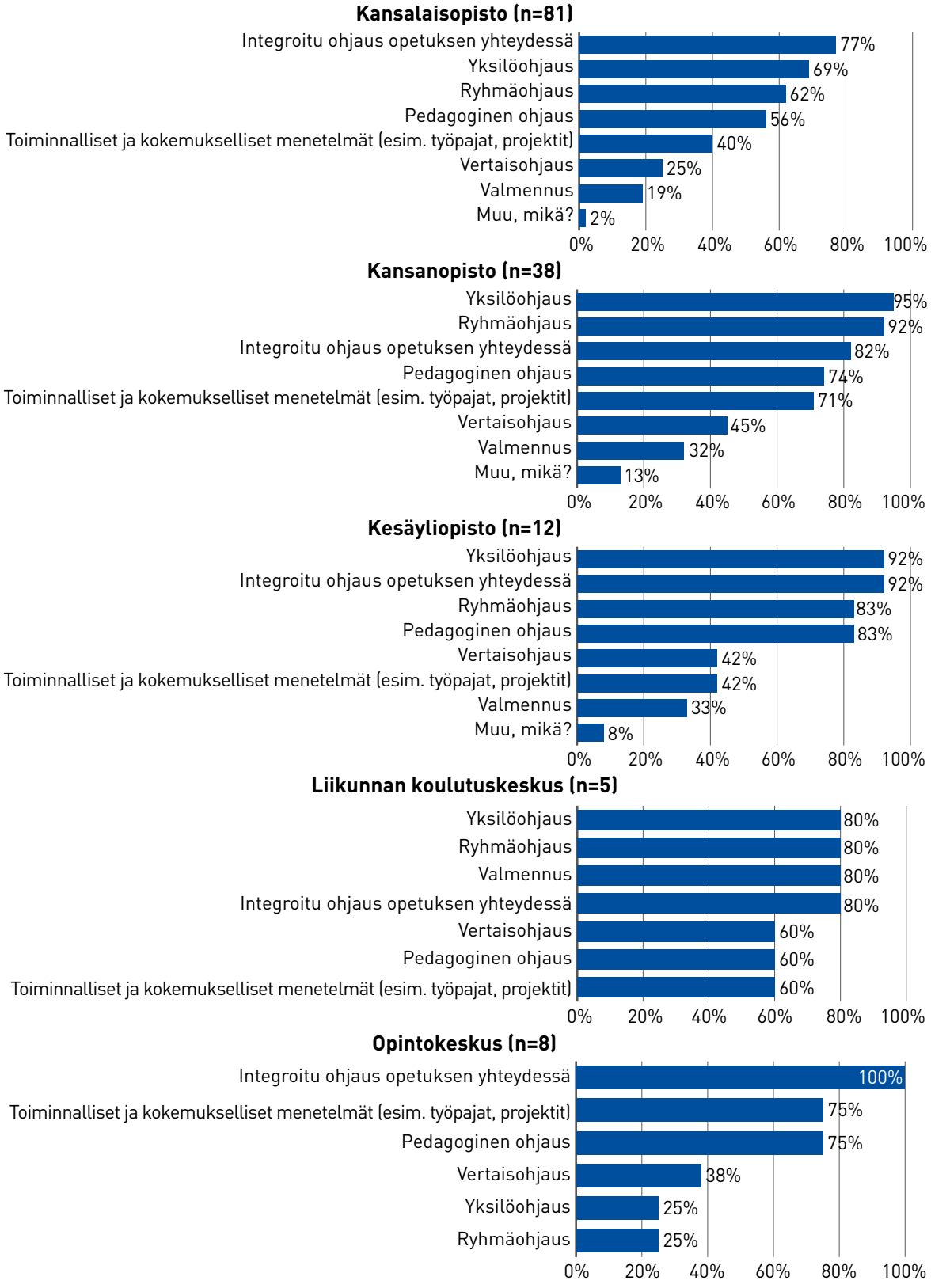

Digitaalisen ohjauksen valmiuksissa oli huomattavia eroja vastaajien välillä. Vastaajien joukossa oli lähes yhtä suuri osuus vastaajia, jotka kokivat digitaalisen ohjauksen valmiuksien olevan hyvät kuin vastaajia, jotka kokivat näiden olevan heikot. Jopa 44 prosenttia vastaajista kertoi, etteivät he käytä digitaalisen ohjauksen välineitä.

KUVIO 19. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET DIGITAALISEN OHJAUKSEN VALMIUKSISTA

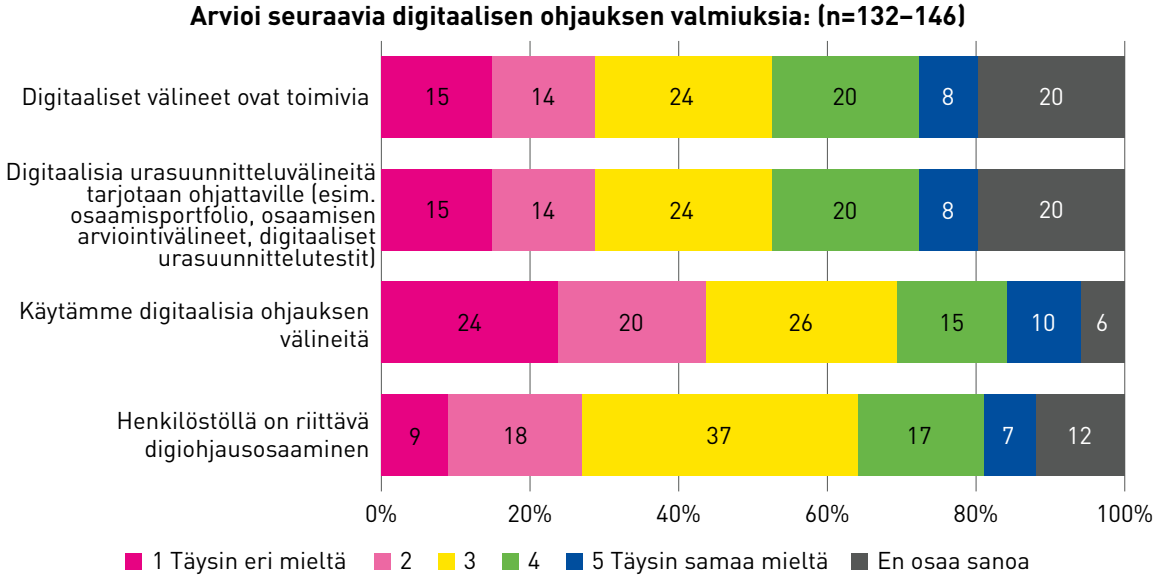

Digitaalisia välineitä hyödyntävillä oli käytössään laaja valikoima erilaisia välineitä, mutta niiden käyttö vaihteli oppilaitoksittain ja opintojen sisällön mukaan. Yleisimmin mainittuja välineitä olivat viestintäkanavat, kuten Teams, sähköposti, WhatsApp, Wilma sekä tekstiviestit. Ohjauksessa hyödynnetään myös sähköisiä oppimisympäristöjä ja alustoja, kuten Moodlea, Peda.netiä, Google Classroomia, ItsLearningiä, Pinjaa ja EduGoa. Lisäksi käytössä on koulutuksen ja opintojen suunnitteluun liittyviä palveluja, esimerkiksi Opintopolku, ePerusteet, Koski, Työmarkkinatori, työvoimabarometri.fi sekä erilaiset oppilaitosten verkkosivut ja ilmoittautumisjärjestelmät. Osaamisen tunnistamisen ja urasuunnittelun tukena käytetään digitaalisia osaamisportfolioita, osaamismerkkejä, osaamisen arviointivälineitä, CV-työkaluja sekä urasuunnittelu- ja ammatinvalintatestejä. Osa vastaajista mainitsi myös erityisempiä ratkaisuja, kuten digitaaliset valmennusalustat, tekoälypohjaiset sovellukset, VR-ympäristöt sekä alakohtaiset ohjelmistot.

> *Digitaalinen ohjaus on tärkeä osa toimintaa ja sitä toteutetaan monikanavaisesti esimerkiksi sähköpostin, verkkopalveluiden ja etäyhteyksien kautta. Digitaalisia välineitä hyödynnetään sekä tiedon jakamisessa että yksilöllisessä ohjauksessa, ja asiakkaita tuetaan myös niiden käytössä. (Kansalaisopiston edustaja)*

Digitaalisia välineitä hyödynnetään toiminnassamme lähinnä tiedottamisessa ja käytännön järjestelyissä. Ohjaus toteutuu pääosin kasvokkaisena ja opetukseen integroituna, digitaalinen oppimisympäristö on käytössä lähinnä muuta opetusta tukevana muotona. (Kansanopiston edustaja)

Lähtökohtaisesti käytämme ensisijaisesti ja hallitsemme monia digitaalisia välineitä, mutta osallistujan ohjaukseen ei ole yhteisiä digitaalisia välineitä. (Opintokeskuksen edustaja)

2.2.1 Kohderyhmittäinen jakautuminen

Vapaassa sivistystyössä eri oppilaitosten sisällä kohderyhmät vaihtelevat. Mikäli koko aineistoa tarkastelee kohderyhmittäin, havaitaan, että vapaan sivistystyön elinikäisen ohjauksen merkitys vaihtelee sen mukaan, millaisiin elämäntilanteisiin, oppimistarpeisiin ja osallistumisen motiiveihin ohjaus kytkeytyy. Tätä jakautumista on kuvattu tarkemmin taulukossa 2. Oppivelvollisten, nuorten ja erityistä tukea tarvitsevien kohdalla ohjaus jäsentyy vahvemmin opiskeluvalmiuksien, yksilöllisen tuen ja jatkopolkujen kautta. Työelämässä olevien kohdalla ohjaus liittyy jatkuvaan oppimiseen ja osaamisen päivittämiseen, kun taas työttömien kohdalla korostuvat työllistymisen, koulutuspolkujen ja toimijuuden vahvistamisen kysymykset. Maahanmuuttajien kohdalla ohjauksessa yhdistyy kielen, kotoutumisen, osaamisen tunnistamisen ja osallisuuden tukeminen. Eläkeläisten sekä lasten ja perheiden kohdalla ohjaus näyttäytyy vahvemmin hyvinvoinnin, yhteisöllisyyden, harrastamisen ja sivistyksellisen osallistumisen tukena.

Taulukkoon 2 on koottu kyselyn vastausten perusteella selvityksen tekijöiden luokittelu siitä, miten eri kohderyhmät näkyvät kyselyn ohjausmuotojen määrällisissä vastauksissa sekä avovastauksissa.[3]

3 Taulukon tulkinnat perustuvat erityisesti kyselyn kohderyhmäkysymykseen “Kohderyhmät, joille organisaationne tarjoaa ohjausta”, ohjauksen teemoja ja tavoitteita koskeviin kysymyksiin, ohjauksen vaiheita ja muotoja koskeviin kysymyksiin, ohjauksen toteuttajia ja digitaalisia välineitä koskeviin kysymyksiin sekä ohjauksen lähtökohtia, määritelmää ja vapaan sivistystyön erityisluonnetta koskeviin kysymyksiin.

TAULUKKO 2. OHJAUKSEN TAVOITTEET, TOTEUTUSTAVAT JA KÄSITTEELLINEN TULKINTA KOHDERYHMITTÄIN.

Kohderyhmä	Ohjauksen ensisijainen tavoite	Tyypilliset toteutustavat aineiston perusteella	Ohjauksen käsitteellinen tulkinta
Oppivelvolliset ja nuoret	Opiskeluvalmiuksien, jatkopolkujen, elämänhallinnan ja siirtymien tuki.	Yksilöohjaus, ryhmäohjaus, opintojen aikainen ja päättövaiheen ohjaus, pedagoginen tuki, toiminnalliset menetelmät.	Ohjaus on lähimpänä formaalin koulutusjärjestelmän opinto-ohjausta, mutta vapaan sivistystyön kontekstissa siihen yhdistyy vahvasti hyvinvointi, yhteisöllisyys ja elämänhallinta.
Työelämässä olevat	Osaamisen päivittäminen, jatkuva oppiminen, alanvaihto, jatko-opinnot ja oman osaamisen sanoittaminen.	Hakeutumisvaiheen neuvonta, yksilöohjaus, koulutussuunnittelu, opintopolkujen ohjaus, digitaaliset tieto- ja neuvontapalvelut.	Ohjaus on jatkuvan oppimisen ohjausta: se ei välttämättä tähtää työllistymiseen vaan osaamisen ylläpitämiseen, vahvistamiseen ja uudelleen suuntaamiseen tai yksittäisten taitojen tai osaamisten hankintaan.
Työttömät	Työelämävalmiuksien, osaamisen tunnistamisen, koulutukseen palaamisen ja osallisuuden vahvistaminen.	Yksilö- ja ryhmäohjaus, verkostoyhteistyö työllisyysalueiden kanssa, palveluohjaus ja opintojen päättövaiheen jatkopolkujen suunnittelu.	Ohjaus on aktivointi- ja/tai siirtymäohjausta, mutta vapaan sivistystyön näkökulmasta myös toimijuuden, itsetunnon ja yhteiskuntaan kiinnittymisen tukea.
Maahanmuuttajat	Kielen oppiminen, kotoutuminen, koulutus- ja työelämäpolkujen hahmottaminen, osallisuus ja arjen toimijuus.	Pedagoginen ohjaus, ryhmäohjaus, yksilöllinen neuvonta, palveluohjaus, vertaisuus, opintojen aikainen tuki.	Ohjaus on kotoutumis-, kieli-, osaamis- ja osallisuusohjausta. Se ylittää kapean uraohjauksen, koska koulutus, kieli, arki, yhteisö ja palveluihin kiinnittyminen kietoutuvat yhteen.
Eläkeläiset	Hyvinvoinnin, yhteisöllisyyden, mielekkään arjen, toimintakyvyn ja sivistyksellisen osallistumisen tuki.	Opetukseen integroitu ohjaus, ryhmätoiminta, kurssivalinnan tuki, harrastus- ja taitotasoneuvonta, matalan kynnyksen kohtaaminen.	Ohjaus on hyvinvointi- ja sivistysohjausta. Se ei useinkaan ole ura- tai siirtymäohjausta, mutta sillä on vahva merkitys osallisuuden ja elämänlaadun tukena.
Erityistä tukea tarvitsevat	Saavutettavuuden, oppimisen tuen, yksilöllisten etenemismahdollisuuksien ja osallisuuden vahvistaminen.	Yksilöohjaus, ryhmäohjaus, pedagoginen ohjaus, vertaisohjaus, toiminnalliset menetelmät, monialainen yhteistyö.	Ohjaus on kokonaisvaltaista tukea ja saavutettavuusohjausta. Tässä kohderyhmässä ohjaus näyttäytyy erityisen monimuotoisena ja intensiivisenä.
Lapset ja perheet	Kasvun, harrastamisen, perheiden osallisuuden, hyvinvoinnin ja taitojen kehittymisen tuki.	Pedagoginen ohjaus, ryhmät, toiminnalliset menetelmät, valmennukselliset muodot, kurssivalinnan tuki.	Ohjaus on kasvun, harrastamisen ja perheiden hyvinvoinnin tukea. Se ei aina näyttäydy elinikäisen ohjauksen perinteisenä opinto- ja uraohjauksena, mutta tukee elämänkaaren alkuvaiheen oppimista ja osallisuutta.

2.3 Osaaminen ja resursointi

Keskeiset havainnot

- Ohjausta toteuttavat useimmiten opettajat. Ohjausta tekevällä henkilöstöllä on vaihtelevaa ohjausalan koulutustaustaa ja lähes puolet vastaajista kertoi, ettei ohjausalan koulutusta ole lainkaan.
- Ohjaus on useimmiten resursoitu pysyvillä perusresursseilla osana normaalia toimintaa tai sille ei ole lainkaan erillistä resursointia.
- Lisäresurssien tarve ja ohjausosaamisen kehittäminen olivat yleisimmät ohjauksen kehittämistarpeet.

Ohjausta toteuttavat useimmiten opettajat: jopa 95 prosenttia vastaajista kertoi opettajien toteuttavan ohjausta. Puolet vastaajista kertoi koulutussuunnittelijoiden toteuttavan ohjausta ja noin viidennes kertoi ulkoisten kumppaneiden ja opinto- ja/tai uraohjaajien toteuttavan ohjausta. Muina ohjausta toteuttavina tahoina mainittiin muun muassa rehtori, johto, hallinto- ja toimistohenkilöstö, asiakaspalvelu, tukipalvelut ja koordinaattorit.

KUVIO 20. OHJAUSTA TOTEUTTAVAT HENKILÖT KYSELYVASTAUKSISSA

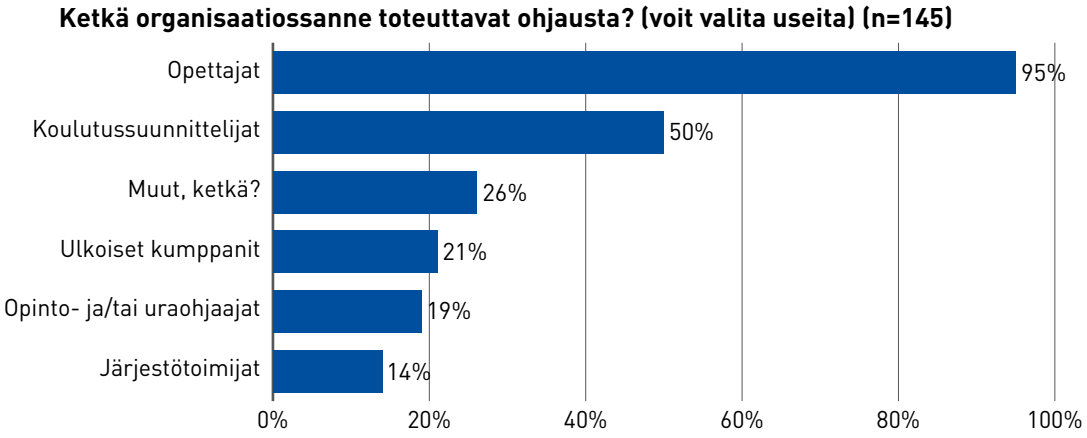

Oppilaitosmuodoittain on havaittavissa jonkin verran eroja ohjausta toteuttavissa henkilöissä, joskin opettajat ovat lähes kaikissa oppilaitosmuodoissa yleisin ohjausta toteuttava ryhmä. Etenkin kansalaisopistoissa, kansanopistoissa ja liikunnan koulutuskeskuksissa ohjaus rakentuu vahvasti opettajien varaan, joskin kansanopistoissa lisäksi opinto- ja/tai uraohjaajien rooli on selkeä ja liikunnan koulutuskeskuksissa järjestötoimijoiden. Kesäyliopistoissa ja opintokeskuksissa painottuvat koulutussuunnittelijat.

KUVIO 21. OHJAUSTA TOTEUTTAVAT HENKILÖT KANSALAISOPISTOJEN, KANSANOPISTOJEN, KESÄYLIOPISTOJEN, LIIKUNNAN KOULUTUSKESKUSTEN JA OPINTOKESKUSTEN KYSELYVASTAUKSISSA.

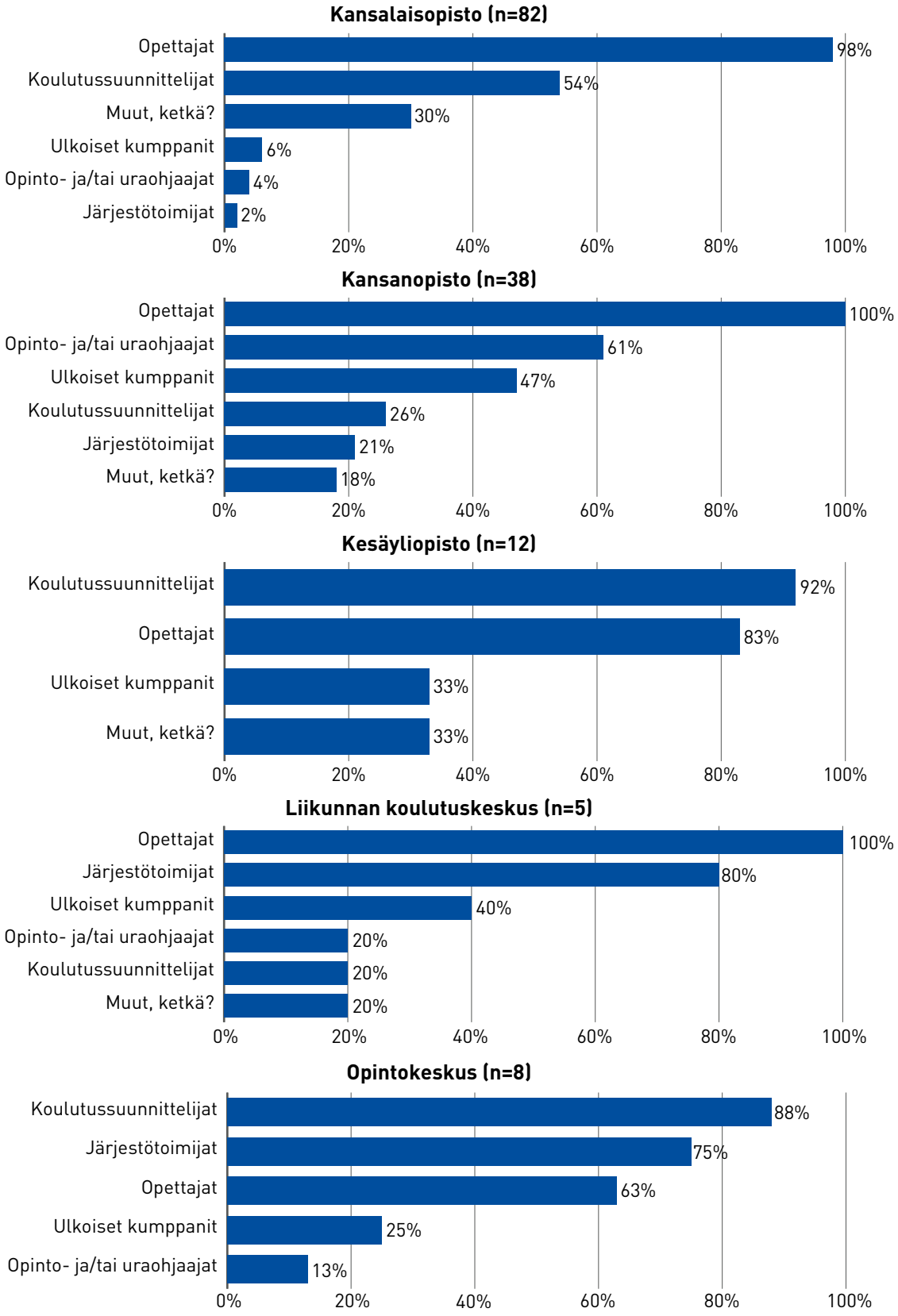

Ohjausta tekevällä henkilöstöllä on vaihtelevaa ohjausalan koulutustaustaa ja lähes puolet vastaajista (46 %) kertoi, ettei ohjausalan koulutusta ole lainkaan. Mikäli ohjausta tekevällä henkilöstöllä oli ohjausalan koulutusta, oli se useimmiten ohjaukseen painottuvia opintoja osana muita tutkintoja (35 %) tai lyhyitä ohjaukseen liittyviä täydennyskoulutuksia (10 %). Vain kuusi prosenttia vastaajista kertoi, että henkilöstöllä on ohjausalan pätevyys tai ohjausalan tutkinto.

KUVIO 22. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET HENKILÖSTÖN OHJAUSALAN KOULUTUKSESTA

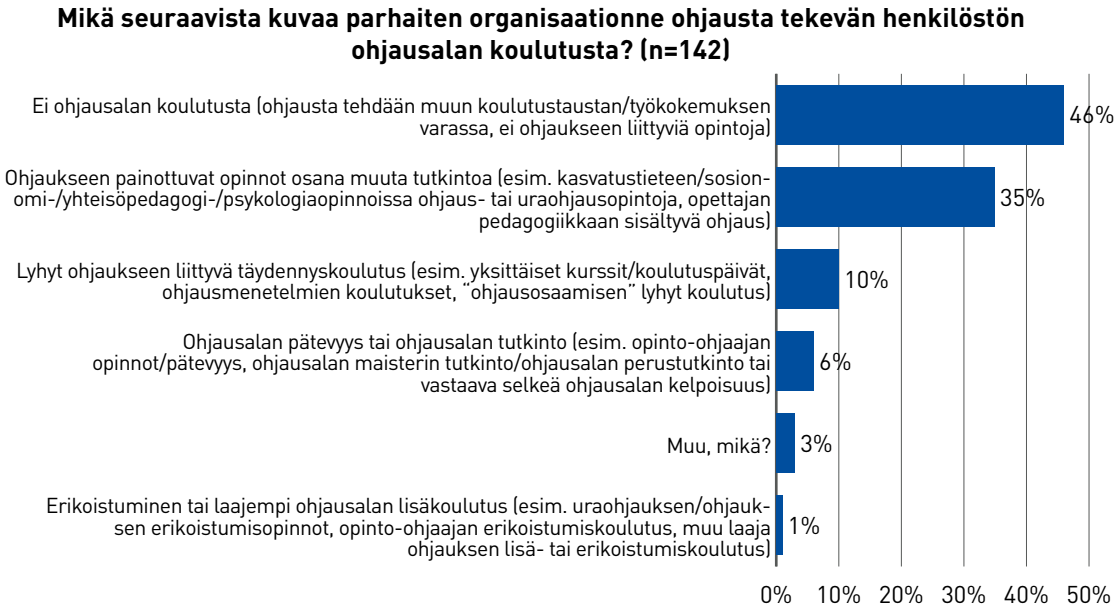

Ohjaukseen liittyvän osaamisen määrittely ja sen päivittäminen ovat harvoin tunnistettuja teemoja. Vastaajista 46 prosenttia kertoi, että ohjausta toteuttaville tarjotaan mahdollisuus kouluttautua. Ohjausosaamista seurataan harvoin ja sitä käsitellään harvoin osana toimenkuvien määrittelyssä tai kehityskeskusteluissa.

KUVIO 23. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET OHJAUSOSAAMISESTA JA SEN KEHITTÄMISESTÄ

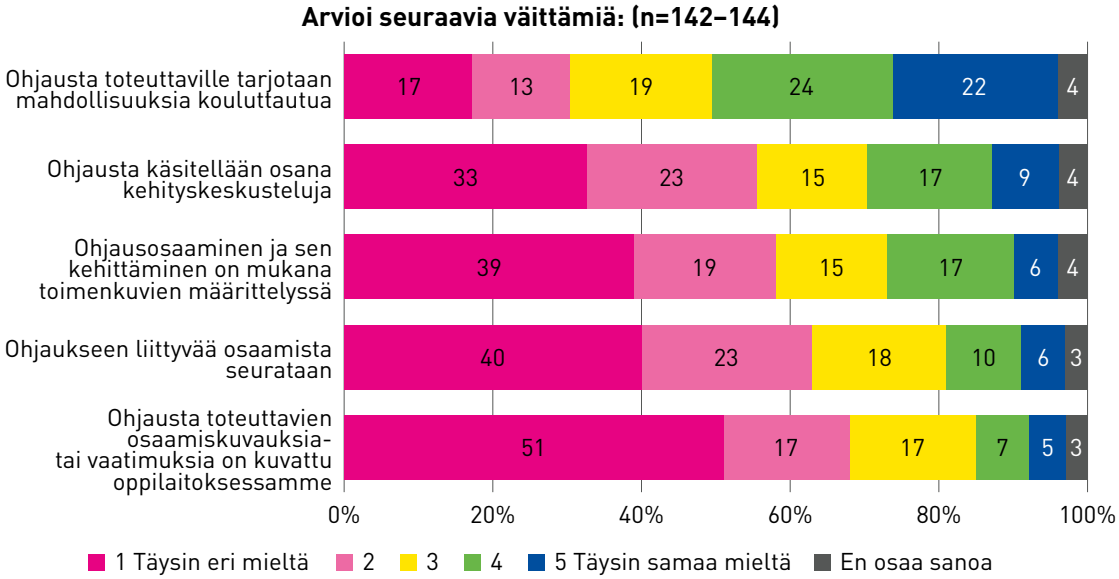

Ohjaus on useimmiten resursoitu pysyvillä perusresursseilla osana normaalia toimintaa (43 % vastaajista) tai sille ei ole lainkaan erillistä resursointia (41 % vastaajista). Vain pienellä osalla vastaajista ohjaus on resursoitu pysyvien resurssien ja ulkoisen rahoituksen yhdistelmällä tai hankerahoituksella.

KUVIO 24. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET OHJAUSTOIMINNAN RESURSOINNISTA

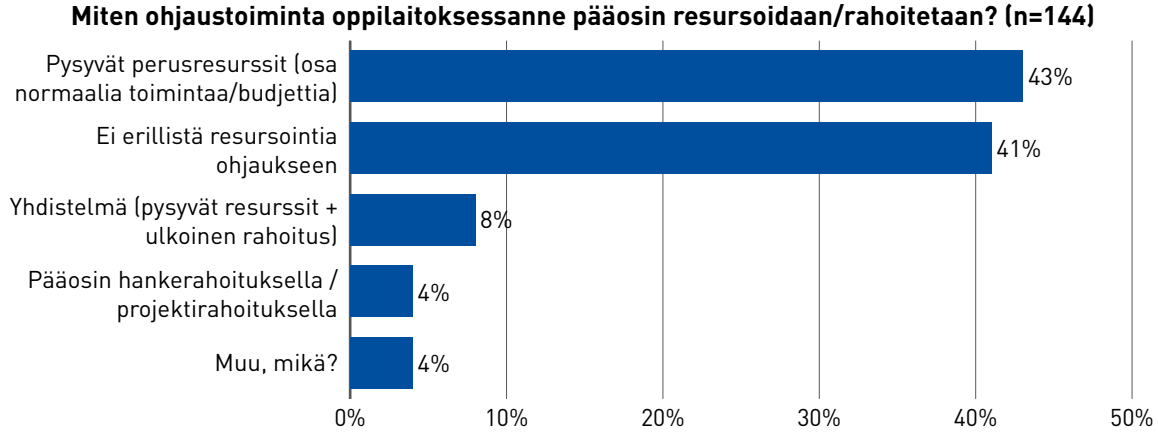

Henkilöstöresursoinnin osalta ohjaus hoidetaan useimmiten muun työn ohessa, eikä siihen ole käytössä erillistä ohjausresurssia (63 % vastaajista). Reilu neljännes (28 %) vastaajista kertoi, että ohjausta toteuttaa useampi henkilö osana tehtäviään. Vain yksittäisillä vastaajilla ohjausvastuu oli osa- tai kokoaikaisesti opinto-ohjaajalla tai erikseen nimetyllä ohjausasiantuntijalla. Muu-vaihtoehdon valinneet kertoivat muun muassa, että henkilöstöresursointi vaihtelee kampuksittain tai että vastuuta on sekä nimetyillä henkilöillä että sitä hoidetaan työn ohessa. Oppilaitosmuodoittain vastauksia tarkastellessa on havaittavissa eroja henkilöstöresursoinnissa. Erityisesti opintokeskuksissa, kansalaisopistoissa ja liikunnan koulutuskeskuksissa ohjaus hoidetaan muun työn ohessa (60–78 % näiden oppilaitosmuotojen vastaajista). Vastaavasti kansanopistoissa yleisin henkilöstöresursoinnin muoto on se, että ohjausta toteuttaa useampi henkilö osana tehtäviään (58 % kansanopistojen vastaajista).

KUVIO 25. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET OHJAUKSEN HENKILÖSTÖRESURSOINNISTA

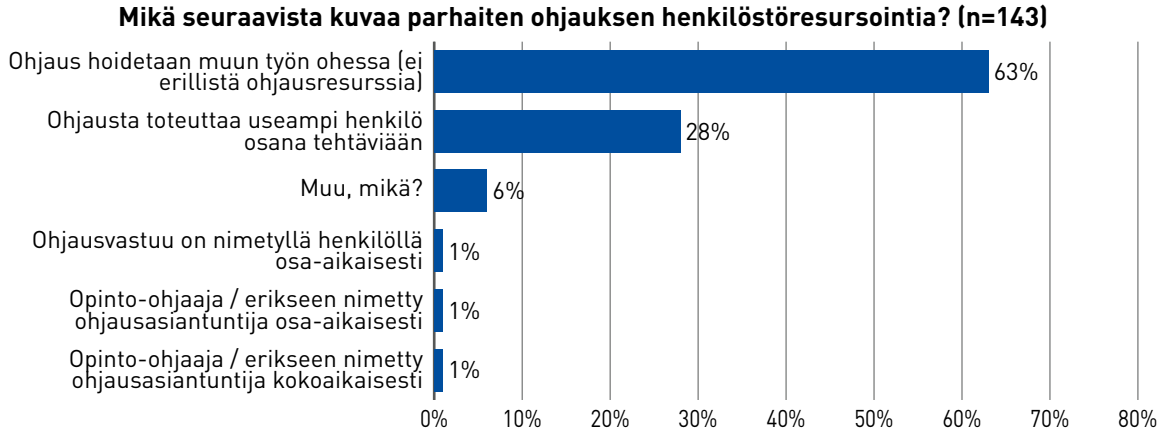

Näkemykset ohjausresurssien riittävyydestä vaihtelivat vastaajien kesken. Riittävimmiksi arvioitiin ohjaukseen soveltuvat tilat ja henkilöstön pedagoginen ja sisällöllinen ohjausosaaminen (45–56 % vastaajista arvioi riittäviksi). Ohjaukseen ja sen valmisteluun varattu työaika arvioitiin useimmiten riittämättömäksi (29 % vastaajista arvioi riittämättömäksi).

KUVIO 26. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET OHJAUSRESURSSIEN RIITTÄVYYDESTÄ

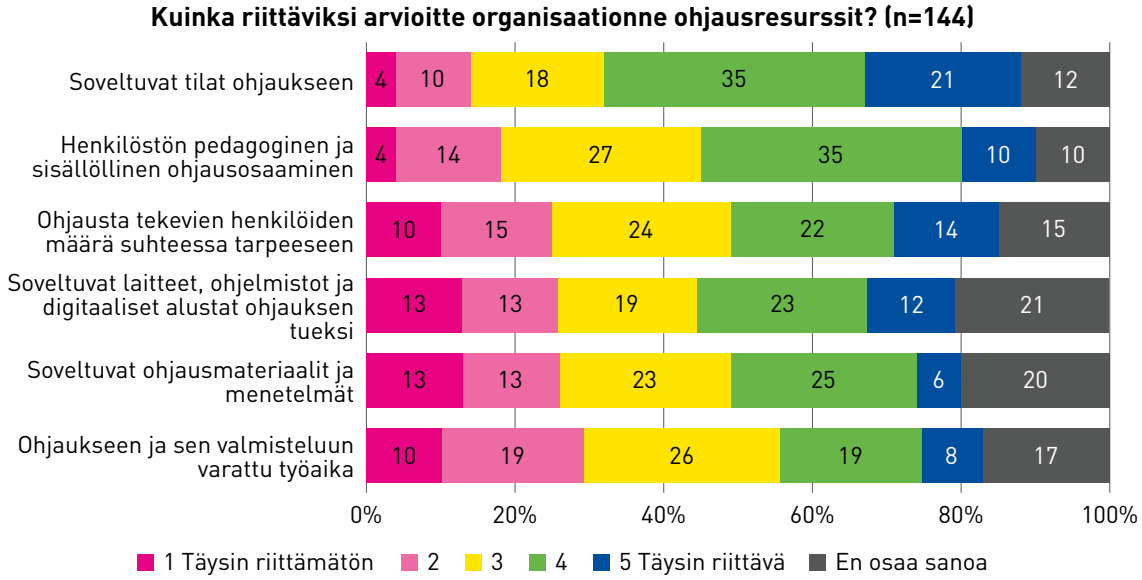

Näkemykset ohjausresurssien riittävyydestä vaihtelivat myös oppilaitosmuodoittain. Pääsääntöisesti riittävimmiksi resurssit arvioivat kansanopistot ja kesäyliopistot ja heikoimmiksi kansalaisopistot. Esimerkiksi ohjaukseen ja sen valmisteluun varatun työajan osalta eri oppilaitosmuotojen vastaajien keskiarvot vaihtelivat 2,4–3,6 välillä. Myös yksittäisten oppilaitosmuotojen sisällä on havaittavissa eroja arvioissa. Kaikkien oppilaitosmuotojen vastaajien joukosta löytyi niin alimpia kuin ylimpiäkin arvioita antaneita vastaajia.

KUVIO 27. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET OHJAUSRESURSSIEN RIITTÄVYYDESTÄ. KESKIARVOT OPPILAITOSMUODOITTAIN. ASTEIKKO: 1 TÄYSIN RIITTÄMÄTÖN – 5 TÄYSIN RIITTÄVÄ.

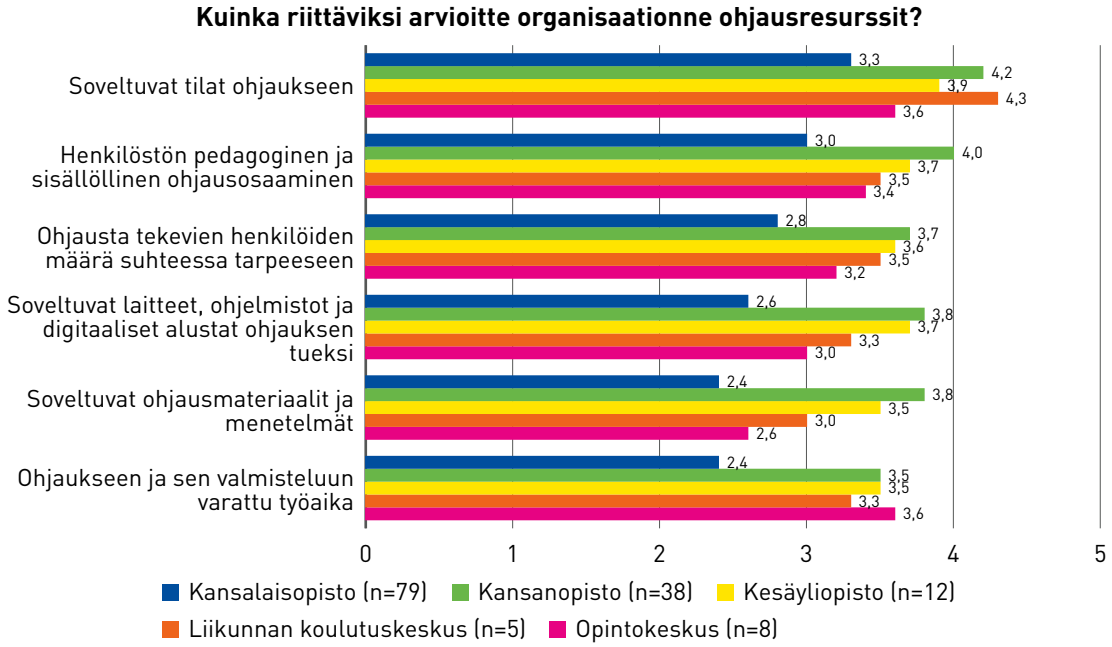

Arviot ohjausresurssien riittävyydestä vaihtelivat sen mukaan, miten ohjaus oli oppilaitoksissa resursoitu. Heikoimmaksi ohjausta tekevien henkilöiden määrän riittävyys arvioitiin oppilaitoksissa, joissa ohjaus hoidettiin muun työn ohessa ilman erillistä ohjausresurssia (ka. 2,9). Arviot olivat myönteisempiä oppilaitoksissa, joissa ohjaukseen osallistui useampi henkilö osana tehtäviään (ka. 3,6), ja korkeimpia oppilaitoksissa, joissa ohjaukselle oli nimetty osa- tai kokoaikainen vastuuhenkilö (ka. 4,4).

Ohjauksen resursseihin liittyen kirjattiin avoimissa vastauksissa laajasti erilaisia kehittämistarpeita. Vastauksissa painottuivat erityisesti ohjauksen lisäresurssien tarve sekä ohjauksen rakenteiden, vastuiden ja toimintamallien selkeyttäminen. Monissa organisaatioissa ohjaus toteutuu opetuksen yhteydessä, jolloin erilliselle yksilöohjaukselle ja ohjauksen suunnittelulle ja kehittämiselle jää rajallisesti aikaa. Toinen usein esiin noussut teema liittyy henkilöstön ohjausosaamisen vahvistamiseen: koulutusta, vertaistukea ja yhteisiä käytäntöjä tarvitaan erityisesti silloin, kun ohjausvastuu jakautuu opettajille ja muulle henkilöstölle. Lisäksi vastauksissa korostuivat erityisten kohderyhmien, kuten maahanmuuttajien ja erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden, kasvavat ohjaustarpeet. Digitaalisten välineiden, materiaalien ja ohjauspolkujen kehittäminen olivat myös usein esiin nostettuja kehittämiskohteita. Pieni osa vastaajista arvioi nykyiset resurssit riittäviksi tai katsoi, ettei merkittäviä kehittämistarpeita ole tällä hetkellä.

Aina lisäresurssi olisi tarpeen, mutta tässä tilanteessa ei varmaan pystytä toteuttamaan sitä. Nyt ohjauksen selkeyttäminen ja vastuiden selkeyttäminen keskiössä. (Kansanopiston edustaja)

Kehittämistarpeena on ainakin päästä irti henkilösidonnaisuudesta ja saada luotua strukturoitu rakenne. (Kansanopiston edustaja)

Tarvitaan selkeämpiä rakenteita, yhtenäisempiä seurantakäytäntöjä sekä mahdollisuuksia henkilöstön ohjausosaamisen kehittämiseen. (Kansalaisopiston edustaja)

Valtionosuuden leikkausten jälkeen ohjaustilanne on haasteellinen riittävän ohjauksen turvaamiseksi. (Kesäyliopiston edustaja)

2.3.1 Ohjausosaamisen profiilit

Tässä kappaleessa esitetään selvityksen tekijän laadullinen tulkinta ohjausosaamisen erilaisista profiileista kyselyvastauksia ja tutkimuskatsausta hyödyntäen.

Aineiston perusteella vapaan sivistystyön ohjausosaamista ei ole tarkoituksenmukaista tarkastella yksinomaan muodollisen ohjausalan koulutuksen näkökulmasta. Vaikka ohjausalan tutkintoja tai pätevyyksiä on vain osalla ohjausta toteuttavasta henkilöstöstä, oppilaitoksissa on paljon sellaista pedagogista, kohderyhmäkohtaista, vuorovaikutuksellista ja verkostoihin liittyvää osaamista, jonka varaan ohjaus käytännössä rakentuu. Profiilin käsite kuvaa tässä sitä, mihin osaamisen lähteisiin ohjaus näissä oppilaitoksissa nojaa.

1. **Ohjaus ammatillisuutena**

Yksi merkittävä kategoria on ammatillistunut ohjausosaaminen tai "ohjauksen ammatillistuminen". Tilanteessa oppilaitoksessa on opinto- tai uraohjaajia, ohjausalan koulutusta, ohjausmenetelmiin liittyvää erityisosaamista tai opiskelijapolkujen ohjaukseen vakiintuneita käytäntöjä. Tämä painottuu oppilaitoksissa, joissa ohjaus kytkeytyy pitkäkestoisiin koulutuksiin, taustalla on oppivelvollisten koulutusta, jatko-opintojen koulutusta tai ohjauksessa korostetaan toteutusmuotona vahvemmin työllistymistä. Lisäksi eräissä avovastauksissa korostuu ohjauksen ammatillistumisen pyrkimys, esimerkiksi kehittämistoimenpiteiden muodossa.

2. **Pedagogisen ohjausosaamisen korostuminen**

Toinen aineistosta nouseva näkökulma on pedagogisen ohjausosaamisen korostuminen. Tällöin korostetaan opettajien pedagogista ammattitaitoa sekä opiskelijoiden kohtaamisen ja oppimisprosessin tukemista. Tällöin ohjaus toteutuu usein opetuksen lomassa, eikä se välttämättä näy erillisenä ohjaustehtävänä. Tämä näkökulma on vapaan sivistystyön kentällä laaja. Toisaalta se on osittain piilevä: ohjausta tehdään paljon, mutta sitä ei aina nimetä ohjaukseksi tai kuvata omana osaamisalueenaan.

3. **Verkosto- ja koordinaatio-osaamista korostava ohjausosaaminen**

Ohjaus rakentuu koulutussuunnittelijoiden, koordinaattoreiden, asiakaspalvelun, hallinnon tai johdon työn ympärille. Ohjaus voi liittyä esimerkiksi opintotarjonnan suunnitteluun, hakeutumisvaiheeseen, opiskelijan ohjaamiseen sopivaan koulutukseen tai yhteistyökumppaneiden kanssa tehtäviin toteutuksiin. Näkökulma on tunnistettavissa erityisesti niissä oppilaitoksissa, joissa ohjaus ei ole erillisen ohjaajan tehtävä vaan osa koulutuksen järjestämisen kokonaisuutta.

Näkökulmaan kytkeytyy myös ohjausosaaminen, jossa osaaminen rakentuu verkostona ja siinä myös kumppanit ovat keskeisiä. Vastaajaoppilaitokset tuntevat alueellisia koulutus-, työllisyys-, kotoutumis- ja järjestöverkostoja ja osaavat ohjata opiskelijoita eteenpäin oikeisiin palveluihin tai kumppaneiden tarjoamiin mahdollisuuksiin.

4. **Elämäntilanne- tai kohderyhmäperusteinen ohjausosaaminen**

Näkökulma on esimerkki ohjauksen orientaatiosta, jossa henkilöstö tuntee tiettyjen ryhmien tarpeita ja osaa mukauttaa ohjausta opiskelijoiden elämäntilanteisiin. Aineistossa tätä osaamista sovelletaan esimerkiksi maahanmuuttajien, työttömien, erityistä tukea tarvitsevien, ikääntyneiden, oppivelvollisten, alanvaihtajien ja työelämässä olevien ohjaukseen.

Edeltävien näkökulmien lisäksi vastauksissa korostettiin ohjausta myös henkilökohtaisena taitona. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että osaamista ei ole määritelty, dokumentoitu tai jaettu organisaatiossa, mutta se voidaan kokea tärkeäksi. Ohjausosaamisen kehittämisessä keskeinen kysymys ei ole vain se, kuinka paljon henkilöstöllä on muodollista ohjausalan koulutusta. Yhtä tärkeää on tunnistaa vapaan sivistystyön oma ohjausosaaminen, tehdä se näkyväksi, vahvistaa sitä täydennyskoulutuksella ja yhteisillä toimintatavoilla sekä vähentää ohjauksen liiallista henkilösidonnaisuutta.

2.3.2 Ohjauksen resursoinnin erilaiset profiilit

Tässä kappaleessa esitetään selvityksen tekijän laadullinen tulkinta vastaajien erilaisista profiileista suhteessa ohjauksen resursointia koskeviin kysymyksiin. Tunnistetut profiilit kuvaavat sitä, millä tavoin ohjaustyö on organisoitu suhteessa oppilaitoksen perustoimintaan, henkilöstön työaikaan, rahoitukseen ja kehittämisresursseihin. Kuten osaamisen kohdalla, myöskään resursoinnin profiilit eivät ole toisiaan poissulkevia. Samassa oppilaitoksessa voi olla esimerkiksi sekä opetukseen integroitua ohjausta että hankerahoituksella kehitettyjä ohjausmalleja.

1. **Työn ja perustehtävän oheen integrointi (mahdollisimman rajoitettu resursointi)**

Tässä profiilissa ohjausta tehdään osana opettajien, suunnittelijoiden, hallinnon tai muun henkilöstön työtä ilman erillistä työaikaa, erillistä ohjausresurssia tai erillistä rahoitusta. Profiili on aineistossa yleisin. Sen vahvuutena on ohjauksen kiinnittyminen arjen tilanteisiin ja matalan kynnyksen kohtaamisiin. Riskinä on kuitenkin se, että ohjaus jää näkymättömäksi, kuormittaa henkilöstöä ja vaihtelee yksittäisten työntekijöiden mahdollisuuksien mukaan. Näkökulmaan sisältyy myös laajempi integraationäkökulma; ohjaus on vastausten mukaan "osa oppilaitoksen normaalia toimintaa ja budjettia". Sitä ei välttämättä eroteta omaksi tehtäväkseen tai kustannuspaikakseen.

2. **Monitoimijainen resursointi**

Ohjausta toteuttaa useampi henkilö osana omia tehtäviään. Vastuu voi jakautua opettajille, opinto-ohjaajille, koulutussuunnittelijoille, koordinaattoreille, johdolle tai ulkoisille kumppaneille. Profiili voi olla vahva silloin, kun vastuut ovat selkeät ja toiminta on koordinoitua. Ilman yhteistä rakennetta se voi kuitenkin johtaa hajanaisuuteen ja siihen, ettei opiskelijan näkökulmasta muodostu yhtenäistä ohjauspolkua.

3. **Nimetty resurssi**

Profiilissa oppilaitoksessa on opinto-ohjaaja, uraohjaaja, ohjausasiantuntija tai muu nimetty vastuuhenkilö, jonka tehtäviin ohjaus kuuluu. Profiili mahdollistaa muita malleja systemaattisemman ohjauksen, vastuiden selkeyttämisen ja ohjauksen kehittämisen. Aineiston perusteella se on kuitenkin harvinaisempi kuin muun työn ohessa tai jaettuna tehtävänä toteutuva ohjaus.

4. **Hanke- ja kehittämisrahoitukseen nojaava resursointi**

Profiilissa ohjauksen kehittäminen tai toteutus perustuu erillisiin hankkeisiin, kehittämisavustuksiin tai määräaikaiseen rahoitukseen. Tämä mahdollistaa uusien toimintatapojen kokeilun, verkostojen rakentamisen ja materiaalien kehittämisen. Sen luonnollisena haasteena on jatkuvuus.

2.4 Ohjauksen arviointi, verkostoyhteistyö ja oppilaitoksen muu toiminta

Keskeiset havainnot

- Puolet vastaajista ei toteuta systemaattista ohjauksen arviointia ja seurantaa.
- Arviointi kohdistuu useimmiten palautteen keräämiseen ohjauksen toimivuudesta sekä osaamisen tulosten tunnistamiseen ja seuraamiseen.
- Enemmistö kyselyvastaajista oli mukana elinikäiseen ohjaukseen liittyvissä alueellisissa verkostoissa. Useimmiten mukana oltiin työllisyysalueen verkostoissa, muissa kunnallisissa monialaisissa verkostoissa ja ohjaamoissa.
- Ohjausta toteutetaan laajasti eri kumppaneiden kanssa. Keskeisimpinä yhteistyökumppaneina mainittiin muut vapaan sivistystyön koulutuksen järjestäjät sekä toisen ja kolmannen asteen koulutuksen järjestäjät.

Puolet vastaajista ei toteuta systemaattista ohjauksen arviointia ja seurantaa. Mikäli arviointia toteutetaan, kohdistuu se useimmiten palautteen keräämiseen ohjauksen toimivuudesta sekä osaamisen tunnistamisen tuloksiin ja seuraamiseen (26–32 prosenttia vastaajista). Harvimmin seurattiin työllistymistä ja jatkosiirtymiä, ja vain 13–19 prosenttia vastaajista kertoi seuraavansa näitä.

KUVIO 28. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET OHJAUKSEN TOTEUTUMISEN ARVIOINNISTA JA SEURANNASTA

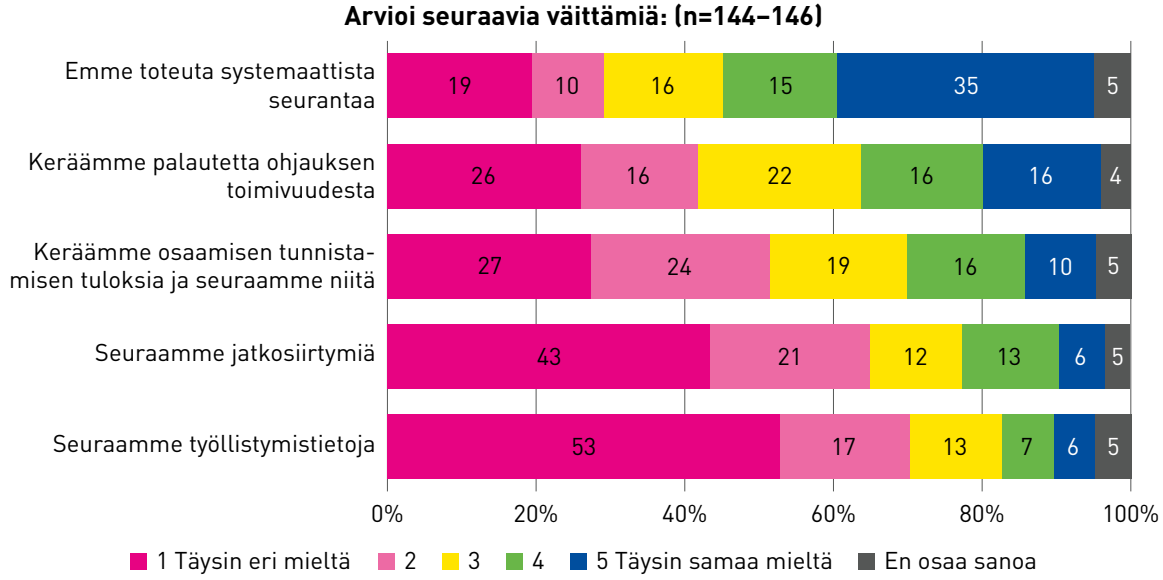

Ohjauksen arvioinnin kerrottiin painottuvan useimmiten palautteeseen, kuten kurssi-, koulutus-, asiakas- ja opiskelijapalautteisiin. Ohjauksen systemaattinen seuranta vaihtelee oppilaitoksen toiminnan luonteen mukaan. Esimerkiksi pitkissä koulutuksissa, kuten kansanopistojen oppivelvollisten linjoilla, arviointi ja jatkosiirtymien seuranta on vahvempaa kuin lyhytkursseilla, joissa seuranta perustuu vain satunnaiseen palautteeseen. Useat vastaajat kertoivat, ettei vapaan sivistystyön puolella ole yhtenäisiä käytäntöjä ohjauksen toteutumisen arviointiin. Keskeisiä arviointiin liittyviä haasteita ovat muun muassa resurssipula ja tietosuojakysymykset. Erityisesti pitkän aikavälin vaikutukset, kuten jatkosiirtymät ja työllistyminen, koettiin haastavina arviointikohteina, koska tietoa ei ole saatavissa. Moni vastaaja näki tarpeen nykyistä systemaattisemmalle ohjauksen seurannalle, mutta käytännön toteutus oli vielä kesken.

> *Arviointimme painottuu opiskelijapalautteeseen ja kurssitoiminnan laadun tarkkailuun. (Kansanopiston edustaja)*

> *Ohjauksen toimivuutta arvioidaan osana muuta toiminnan arviointia, esimerkiksi asiakaspalautteen kautta. (Kansalaisopiston edustaja)*

> *Ohjauksen toteutumista arvioidaan pääosin epäsuorasti kurssi- ja opetuspalautteen sekä arjen vuorovaikutuksen kautta. (Kansanopiston edustaja)*

> *Emme saa tietoa, mihin opiskelija on siirtynyt opintojen jälkeen. (Kesäyliopiston edustaja)*

> *Jatkosiirtyminen ja työllistymisen seuranta tapahtuu vapaassa sivistystyössä pääosin seurantakyselyillä, joiden vastausprosentti on valitettavan pieni. Kansallista tietovarantoa ei ole. (Kansanopiston edustaja)*

Kyselyssä vastaajia pyydettiin kertomaan myös oppilaitoksen toteuttamasta muusta kuin vapaan sivistystyön toiminnasta. Hieman yli puolella vastaajista (51 %) oli tällaista toimintaa. Mikäli organisaatiolla oli myös muuta toimintaa kuin vapaan sivistystyön toimintaa, oli se useimmiten taiteen perusopetusta (34 %) tai ammatillista koulutusta (22 %). Muuna toimintana kerrottiin olevan muun muassa maksullista palvelutoimintaa ja tilauskoulutuksia, kotoutumiskoulutusta, hanketoimintaa ja kerhotoimintaa.

KUVIO 29. KYSELYVASTAAJIEN MUU KUIN VAPAAN SIVISTYSTYÖN TOIMINTA

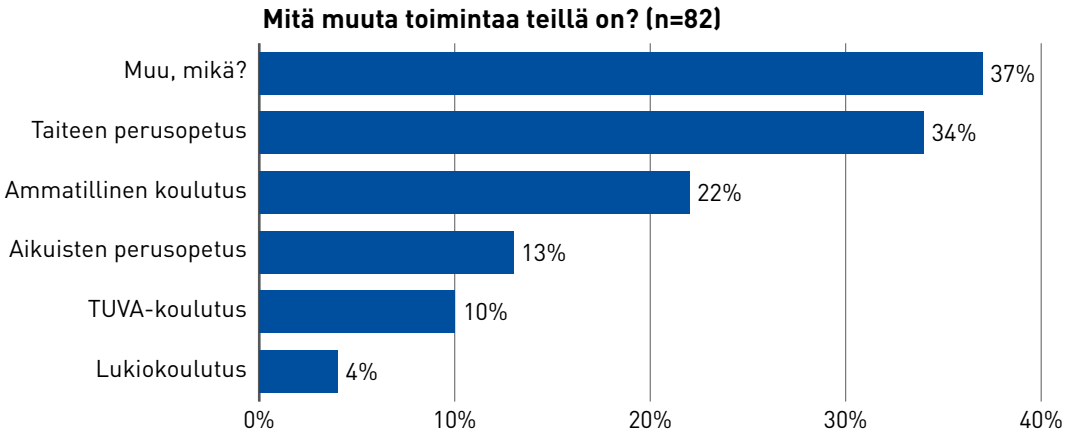

Vapaan sivistystyön ja mahdollisen muun toiminnan välinen rajapinta nähdään useimmiten hyödyllisenä ja toiminnot toisiaan täydentävinä. Osa vastaajista koki, että muu koulutus tai muu toiminta ja vapaa sivistystyö muodostavat jatkumon, jossa käytännöt, osaaminen ja opiskelijapolut tukevat toisiaan. Muun toiminnan koettiin myös tuovan vapaaseen sivistystyöhön systemaattisuutta ja vapaan sivistystyön puolestaan tuovan muuhun toimintaan joustavuutta ja matalan kynnyksen lähestymistapaa. Erityisesti yhteinen henkilöstö, tilat ja rakenteet vahvistavat ohjauksen käytäntöjen siirtymistä. Kaikkialla rajapinta ei kuitenkaan ollut vahva, ja osalla käytännöt olivat erillisiä, koska esimerkiksi kohderyhmät, tavoitteet tai ohjauksen tarpeet eroavat merkittävästi toisistaan.

> *Ammatillisen koulutuksen hyviä käytäntöjä voidaan hyödyntää myös vapaassa sivistystyössä. (Kansanopiston edustaja)*

> *Ammatillisen koulutuksen systemaattisesta HOKS-prosessista siivilöityy hyviä toimintatapoja myös vapaan sivistystyön toimintaan. Yleinen ohjausosaaminen on korkealla tasolla ja opiskelijoita osataan ohjata myös sopiville jatkopoluille sekä opintojen että alan työn pariin. (Liikunnan koulutuskeskuksen edustaja)*

> *Oppilaitoksessa vapaan sivistystyön ja muun koulutuksen välinen rajapinta ei ole jyrkkä, vaan pikemminkin jatkumo, jossa erilaiset oppimisen ja ohjauksen muodot täydentävät toisiaan. (Kansanopiston edustaja)*

> *Esimerkiksi hanketoiminnan kautta ohjauksen käytäntöihin löydetään uusia toimintamalleja, jotka juurtuvat myös osaksi vst-toimintaa. (Kesäyliopiston edustaja)*

> *Kunnan järjestämässä koulutustarjonnassa kansalaisopisto ja lukio ovat täysin erillisiä kohderyhmän, toimintamallin, arvioinnin ja myös ohjaustoiminnan osalta. (Kansalaisopiston edustaja)*

Enemmistö kyselyvastaajista oli mukana elinikäiseen ohjaukseen liittyvissä alueellisissa verkostoissa. Useimmiten mukana oltiin työllisyysalueen verkostoissa (51 %), muissa kunnallisissa monialaisissa verkostoissa (39 %) ja ohjaamoissa (35 %). Vastaajista 33 prosenttia kertoi, ettei ole mukana missään elinikäiseen ohjaukseen liittyvässä alueellisessa verkostossa. Muina verkostoina mainittiin muun muassa koulutustoimijoiden verkostot, kotoutumiseen ja maahanmuuttoon liittyvät verkostot sekä kansalaisopistojen ohjausverkosto.

KUVIO 30. KYSELYVASTAAJIEN MUKANAOLO ALUEELLISISSA VERKOSTOISSA

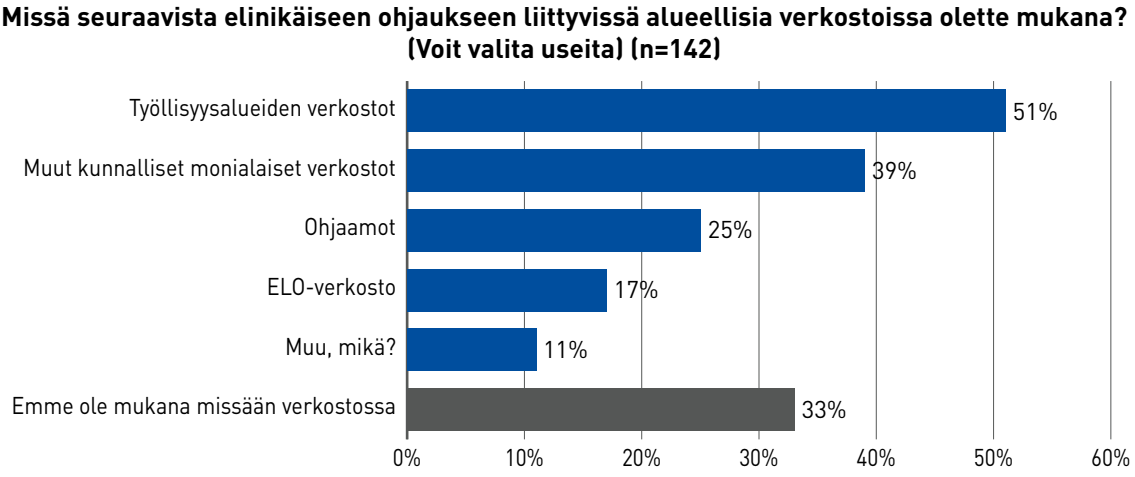

Ohjausta toteutetaan laajasti eri kumppaneiden kanssa. Keskeisimpinä yhteistyökumppaneina mainittiin muut vapaan sivistystyön koulutuksen järjestäjät sekä toisen ja kolmannen asteen koulutuksen järjestäjät. Yhteistyö liittyy erityisesti koulutuspolkuihin, nivelvaiheisiin, yhteisiin koulutuksiin ja opiskelijoiden jatko-ohjaukseen. Myös työllisyys-, kotoutumis- ja nuorisopalvelut muodostivat merkittävän kumppaniryhmän useille vastaajille. Lisäksi hyvinvointialueet, opiskeluhuoltopalvelut sekä sosiaali- ja terveyspalvelut ovat tärkeitä kumppaneita erityisesti opiskelijoiden hyvinvoinnin ja elämänhallinnan tukemisessa. Vastauksissa korostuivat myös järjestöjen, yhdistysten, taustayhteisöjen, lajiliittojen ja hankeverkostojen merkitys. Yhteistyö rakentuu usein paikallisten ja alueellisten verkostojen varaan, ja kumppanit vaihtelevat koulutuksen, hankkeen, kohderyhmän ja toimintaympäristön mukaan.

2.5 Ohjauksen käsitteen tyypittely

Selvityksen keskeinen havainto on se, että elinikäinen ohjaus on vapaassa sivistystyössä hyvin moninaista. Ohjauksen käsitettä on tyypitelty seuraavassa analyysissä ensin kahden kyselyssä esitetyn kysymyksen kautta: ensinnäkin kuinka suuri merkitys elinikäisellä ohjauksella on vastaajaorganisaatiolle ja toiseksi missä määrin selvityksessä käytetty elinikäisen ohjauksen käsite (ks. luku 2, alaluku 2.1) soveltuu vastaajan organisaatioon. Tämän jälkeen kyselyn muut kysymykset sekä erityisesti avovastaukset on analysoitu laadullisesti suhteessa seuraavaksi esitettävään nelikenttään.

Kuvassa 1 esitetään selvitysaineiston perusteella muodostetut kuusi elinikäisen ohjauksen arkkityyppiä nelikenttään sijoitettuina. Arkkityyppien yhteydessä esitetyt vastaajamäärät ovat suuntaa-antavia laadullisia osumamääriä. Sama vastaaja voi edustaa useampaa kuin yhtä arkkityyppiä.

KUVA 1. VAPAAN SIVISTYSTYÖN ELINIKÄISEN OHJAUKSEN KUUSI ARKKITYYPPIÄ.

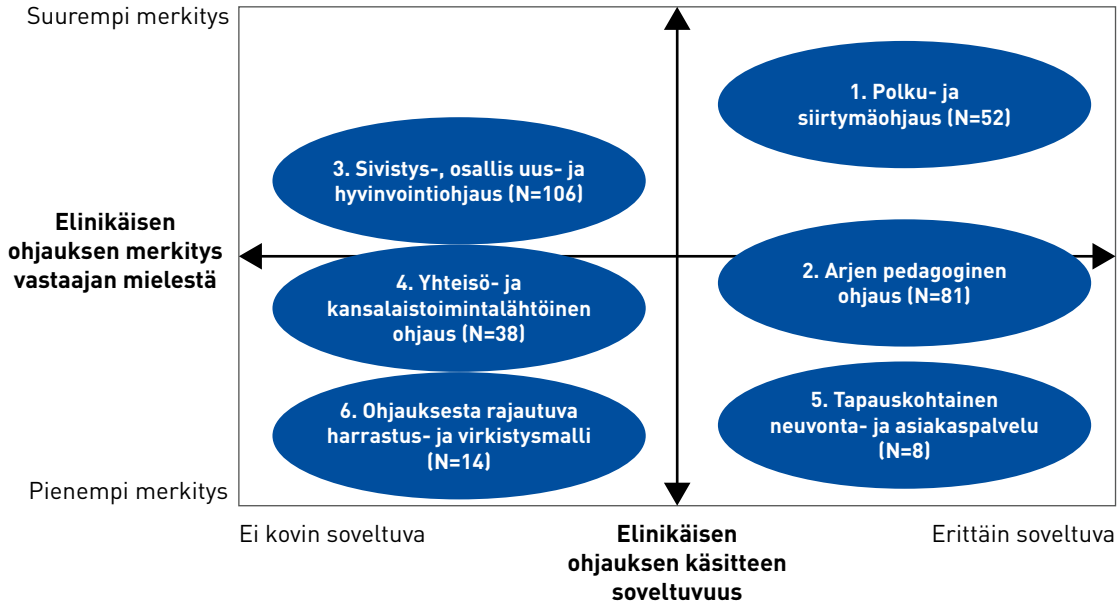

Polku- ja siirtymäohjauksen arkkityyppiä (1) edustavat vastaajat korostavat, että elinikäinen ohjaus on opiskelijan opinto-, ura-, jatko-opinto- ja työllistymispolkujen tukemista. Siihen liittyvät erityisesti osaamisen tunnistaminen, henkilökohtainen ohjaus, HOPS-tyyppiset käytännöt, työelämävalmiudet ja jatkosiirtymät.

Arjen pedagogisen ohjauksen arkkityypissä (2) painottuvat näkökulmat, joissa ohjaus on opetukseen, kurssitilanteisiin ja opettajan ja opiskelijan vuorovaikutukseen sisältyvää tukea. Se voi olla kurssivalintaan, taitotasoon, oppimistapoihin, kiinnostuksiin tai seuraavaan oppimisaskeleeseen liittyvää ohjausta.

Sivistys-, osallisuus- ja hyvinvointiohjauksen arkkityyppi (3) käsittää heterogeenisemmän joukon eri toimijoita, joilla ohjauksessa korostuu ihmisen kokonaisvaltaisen kasvun, omaehtoisen oppimisen, hyvinvoinnin, elämänhallinnan, yhteisöllisyyden ja osallisuuden tukeminen. Arkkityypin mukainen ohjaus ei ensisijaisesti tähtää uraan tai tutkintoon.

Yhteisö- ja kansalaislähtöisen ohjauksen arkkityyppi (4) näkyy erityisesti opintokeskusten vastauksissa. Tässä ohjaus ei kohdistu vain yksilöön vaan kytkeytyy laajasti järjestöihin, vapaaehtoisiin, kansalaistoimijoihin ja yhteisöihin. Sen tavoitteena on vahvistaa toimijuutta, osallistumista, vaikuttamista ja yhteisöjen oppimiskykyä.

Tarveperustaisen neuvonta- ja asiakaspalveluarkkityypin (5) mukaisia vastaajia oli tunnistettavissa aineistosta jonkin verran. Tällöin ohjaus on tarpeen mukaan tapahtuvaa neuvontaa: ilmoittautumista, kurssivalintaa, tasoryhmää, opintopisteitä, hyväksilukua, käytännön opintoneuvontaa tai opiskelijan yksittäistä kysymystä koskevaa tukea. Sitä ei aina nimetä elinikäiseksi ohjaukseksi.

Ohjauksesta rajautuva harrastus- ja virkistysmalli (6) erottui arkkityyppinä, vaikka tähän ryhmään oli tunnistettavissa vain muutamia vastaajia. Vastaajille elinikäinen ohjaus ja oppiminen ovat tärkeitä, mutta ohjaus ei ole oppilaitoksen ydintehtävä. Toiminnan ydin on harrastaminen, virkistys, paikallinen sivistys, hyvinvointi tai omaehtoinen osallistuminen. Varsinainen opinto- ja uraohjaus nähdään muiden toimijoiden tehtävänä. Tällöin ohjaus oikeastaan rajautuu pois siten, että kyseessä on ohjauksen näkökulmasta ennemmin harrastus- ja virkistystoiminnan malli.

3 ELINIKÄISEN OHJAUKSEN KEHITTÄMINEN JA TULEVAISUUS VAPAASSA SIVISTYSTYÖSSÄ

Tässä luvussa kuvataan elinikäisen ohjauksen kehittämistä ja tulevaisuuden suunnitelmia vapaan sivistystyön oppilaitoksissa.

3.1 Kehittämismahdollisuudet ja tulevaisuuden suunnitelmat

Keskeiset havainnot

- Oppilaitosten tilanteista on tunnistettavissa kolme erilaista kehittämistilannetta: 1. ei aktiivisia tai erillisiä kehittämissuunnitelmia, 2. ohjaus osana nykyistä perustoimintaa ja arjen käytäntöjä ja 3. tavoitteellinen kehittäminen, rakenteistaminen ja verkostotyö.
- Arviolta noin neljänneksessä vastauksista oppilaitoksilla ei ole tällä hetkellä aktiivisia tai erillisiä kehittämissuunnitelmia.
- Keskeisinä kehittämisteemoina vastauksissa nousivat esiin henkilöstön ohjausosaamisen vahvistaminen, digitaalisen ja monikanavaisen ohjauksen kehittäminen, jatkopolkujen ja työllistymisen tukeminen sekä verkostoyhteistyön tiivistäminen.

Oppilaitosten tulevaisuuden suunnitelmat elinikäisen ohjauksen kehittämiseksi vaihtelevat merkittävästi. Avovastausten laadullisen analyysin perusteella vastaajat ryhmiteltiin kolmeen kehittämistilanteeseen siten, että kukin vastaus sijoittui ensisijaisesti yhteen ryhmään. Ryhmät kuvaavat elinikäisen ohjauksen kehittämisen erilaisia kypsyysvaiheita:

1. Ei aktiivisia tai erillisiä kehittämissuunnitelmia
2. Ohjaus osana nykyistä perustoimintaa ja arjen käytäntöjä
3. Tavoitteellinen kehittäminen, rakenteistaminen ja verkostotyö

Ensimmäiseen kehittämistilanteeseen lukeutuu noin neljännes vastaajista. Näissä oppilaitoksissa ei ole tällä hetkellä aktiivisia tai erillisiä suunnitelmia elinikäisen ohjauksen kehittämiseksi. Suunnitelmien puuttumista perustellaan näissä vastauksissa erityisesti resurssien riittämättömyydellä, valtionosuusleikkausten tuomalla epävarmuudella sekä sillä, ettei elinikäinen ohjaus muodosta oppilaitoksen strategista ydinfokusta. Joissakin tämän ryhmän oppilaitoksissa aihe tunnistetaan kuitenkin tarpeelliseksi tulevaisuuden kohteeksi, johon aiotaan perehtyä tulevien strategiakausien tai koulutussuunnittelun yhteydessä.

> *Ei ole ydinfokusaluettamme, joten emme ole suunnitelleet asiaa aktiivisesti. (Kansalaisopiston edustaja)*

> *Ei erillistä suunnitelmaa kehittämiseen, sillä resurssit eivät riitä siihen. (Kansalaisopiston edustaja)*

> *Vi planerar inte någon förändring från nuläget. (Kansanopiston edustaja)*

Luku- ja kirjoitustaidon koulutus on loppumassa oppilaitoksessamme, johtuen muutoksista kotoutumiskoulutuksen rahoituksessa (hallituksen esitys on lausuntakierroksella). Poliittisessa koulutuksessa elinikäinen oppiminen niin kuin se tässä kyselyssä ymmärretään ei ole keskiössä (tähtäimessä urasuunnittelu, työllisyys ja jatko-opinnot). (Opintokeskuksen edustaja)

Otamme ohjauksen vahvemmin huomioon seuraavan strategian laadinnassa. (Kesäyliopiston edustaja)

Toiseen kehittämistilanteeseen lukeutuu reilu kolmannes vastaajista. Näissä oppilaitoksissa elinikäinen ohjaus nähdään jo osana oppilaitoksen nykyistä perustoimintaa. Ohjausta toteutetaan esimerkiksi opetuksen, kurssien, asiakaspalvelun, koulutussuunnittelun, yksilöllisten opintopolkujen tai kohderyhmäkohtaisen tuen yhteydessä. Näissä kuvauksissa korostui erityisesti tarve tunnistaa, sanoittaa ja tehdä näkyväksi ohjaustyötä, jota tehdään jo arjen toiminnan yhteydessä, mutta jota ei välttämättä tunnisteta tai kuvata erillisenä kokonaisuutena.

On osa toimintaa, jota kehitetään osaamista lisäämällä. (Kansanopiston edustaja)

Vi planerar att stärka den befintliga handledningen, samt att utveckla vår verksamhet så vi möter de behov som finns i regionen. (Kansanopiston edustaja)

Asiaa pitäisi paremmin tuoda esille ja sanoittaa ulospäin. Elinikäinen ohjaus toteutuu, mutta se on tavallaan huomaamatonta, koska sitä tapahtuu koko ajan työn ohessa. On harmi, kun tätä ohjausta ei aina tunnisteta ja siksi sitä on hyvä korostaa. (Kansalaisopiston edustaja)

Toki tämä kysely laittaa asiaa paljonkin miettimään. Ohjausta on olemassa - on paljon yksilöopetusta musiikissa. On paljon piilossa olevaa esittävään taiteeseen liittyvää vahvaa ohjausta. (Kansalaisopiston edustaja)

Toiminta tapahtuu osana varsinaista tehtävää. (Liikunnan koulutuskeskuksen edustaja)

Kolmanteen kehittämistilanteeseen lukeutuu noin 40 prosenttia vastaajista. Näissä oppilaitoksissa elinikäisen ohjauksen kehittämiseen suhtaudutaan tavoitteellisesti, ja ohjaustoimintaa vahvistetaan sekä vakiinnutetaan suunnitelmallisesti. Kehittämistyössä painottuvat yhteisten toimintamallien luominen, vastuiden ja työnjaon selkeyttäminen, ohjaus- ja tukipalveluiden kuvaaminen sekä ohjauksen kytkeminen osaksi strategista ja vuosittaista toiminnan suunnittelua. Tavoitteena on vähentää ohjauksen henkilösidonnaisuutta sekä vahvistaa pysyviä, tasalaatuisia ja saavutettavia toimintatapoja.

Työllistymisen ja jatko-opintoihin siirtymisen seurannan parantaminen. Lisäksi määritellään kumppanuudet ja niiden hoitomallit.(Kansanopiston edustaja)

Tehdä ohjauksesta olennaisempi, tunnetumpi ja merkityksellisempi osa arkipäivän toimintaa. Tavoitteena on vahvistaa ohjauksen rakenteita ja tehdä ohjaus näkyvämmäksi osaksi toimintaa. Kehittämisessä painottuvat ohjauksen systematisointi, saavutettavuuden parantaminen, monikanavaisuus sekä verkostoyhteistyön vahvistaminen. Lisäksi pyritään tunnistamaan paremmin eri kohderyhmien ohjaustarpeet. (Kansalaisopiston edustaja)

Ohjausosaamista vahvistetaan osana jäsenjärjestöille suunnattua pedagogista tuen kokonaisuutta. (Opintokeskuksen edustaja)

Digitaalisen ohjauksen menetelmiin pyritään panostamaan. Vastuullisen koulutuksen kehittämismallin mukaisesti ohjaus- ja tukipalvelut tulisi avata ja kuvata. Samoin ohjaukseen liittyvät materiaalit kuten järjestyssäännöt, opiskelijan opas ja kouluttajan opas tulisi päivittää. (Kesäyliopiston edustaja)

Kolmesta kehittämistilanteesta riippumatta vastauksissa tunnistettiin myös useita yhteisiä kehittämisteemoja. Keskeisinä kehittämisteemoina vastauksissa nousivat esiin henkilöstön ohjausosaamisen vahvistaminen, digitaalisen ja monikanavaisen ohjauksen kehittäminen, jatkopolkujen ja työllistymisen tukeminen sekä verkostoyhteistyön tiivistäminen. Yhteistyötä halutaan vahvistaa erityisesti työllisyysalueiden, hyvinvointialueiden, työvoimapalveluiden, muiden oppilaitosten, työelämän, järjestöjen ja alueellisten ELO-verkostojen kanssa. Osa kehittämisestä on sidoksissa hankerahoitukseen tai suunnitteilla oleviin hankkeisiin.

Kokonaisuutena vastaajien kuvaukset osoittavat, että elinikäisen ohjauksen kehittäminen on oppilaitoksissa eri vaiheissa. Osalla oppilaitoksista ei ole erillisiä suunnitelmia, osassa ohjaus on jo luonteva osa arjen toimintaa ja osassa sitä kehitetään aktiivisesti rakenteellisena, strategisena ja verkostomaisena kokonaisuutena.

3.2 Ohjaus osana vapaan sivistystyön koulutustehtävää

Keskeiset havainnot

- Vastaukset koskien elinikäisen ohjauksen määrittelyä osaksi lakisääteistä vapaan sivistystyön koulutustehtävää jakautuivat melko tasaisesti.
- Yleisesti elinikäisen ohjauksen lakisääteistämiseen suhtauduttiin vaihtelevasti.
- Ilman lisäresursseja mahdollisen uudistuksen arvioitiin lisäävän henkilöstön kuormitusta ja heikentävän muiden tehtävien toteuttamista.

Kyselyssä kartoitettiin vapaan sivistystyön oppilaitosten näkemyksiä siitä, tulisiko elinikäinen ohjaus määritellä lakisääteiseksi osaksi vapaan sivistystyön koulutustehtävää. Vastaajia pyydettiin arvioimaan väitettä asteikolla 1–5 (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä) (kuvio 31). Lisäksi vastaajat perustelivat kantaansa ja kuvasivat mahdollisia vaikutuksia oppilaitoksen toimintaan.

Vastaukset koskien elinikäisen ohjauksen määrittelyä osaksi lakisääteistä vapaan sivistystyön koulutustehtävää jakautuivat melko tasaisesti. Tulos kuvaa vapaan sivistystyön kentän moninaisuutta ja toisaalta myös oppilaitosmuotojen välisiä eroja toiminnassa. Yhteensä 36 prosenttia vastaajista suhtautui lakisääteisyyteen myönteisesti (vaihtoehdot 4 ja 5) ja yhteensä 30 prosenttia oli

väitteestä eri mieltä (vaihtoehdot 1 ja 2). Suurin yksittäinen ryhmä, 24 prosenttia vastaajista, valitsi neutraalin vaihtoehdon, ja 11 prosenttia ei osannut sanoa kantaansa.

KUVIO 31. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET SIITÄ, TULISIKO ELINIKÄINEN OHJAUS MÄÄRITELLÄ LAKISÄÄTEISEKSI OSAKSI KOULUTUSTEHTÄVÄÄ

Arvioi seuraavaa väittämää: Elinikäinen ohjaus pitäisi määritellä lakisääteiseksi osaksi vapaan sivistystyön koulutustehtävää (n=142)

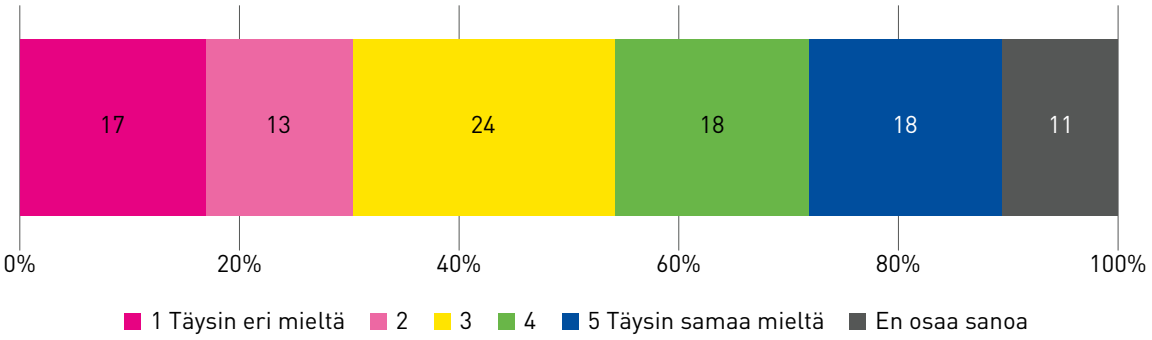

Vastauksissa on nähtävissä vaihtelua sekä oppilaitosmuotojen välillä että niiden sisällä. Kuviossa 32 on kuvattu oppilaitosmuotokohtaiset keskiarvot väittämään "Elinikäinen ohjaus pitäisi määritellä lakisääteiseksi osaksi vapaan sivistystyön koulutustehtävää" annetuista vastauksista. Myönteisimmin väittämään suhtauduttiin kansanopistoissa, joissa keskiarvo oli 3,8, sekä kesäyliopistoissa, joissa keskiarvo oli 3,4. Kansalaisopistojen keskiarvo oli 2,8. Matalimmat keskiarvot olivat opintokeskuksissa (2,3) ja liikunnan koulutuskeskuksissa (1,8). Lähes kaikkien oppilaitosmuotojen vastausten vaihteluväli oli 1–5, lukuun ottamatta liikunnan koulutuskeskusten vastausten vaihteluväli, joka oli 1–2.

Erityisesti kansalaisopistojen ja kansanopistojen vastauksissa esiintyi sisäistä hajontaa: saman oppilaitosmuodon sisällä oli sekä myönteisiä, kielteisiä että neutraaleja arvioita. Myös kesäyliopistojen ja opintokeskusten vastauksissa näkyi hajontaa, vaikka vastaajamäärät olivat pienempiä.

KUVIO 32. KYSELYVASTAAJIEN NÄKEMYKSET SIITÄ, TULISIKO ELINIKÄINEN OHJAUS MÄÄRITELLÄ LAKISÄÄTEISEKSI OSAKSI KOULUTUSTEHTÄVÄÄ. KESKIARVOT OPPILAITOSMUODOITTAIN.

Arvioi seuraavaa väittämää: Elinikäinen ohjaus pitäisi määritellä lakisääteiseksi osaksi vapaan sivistystyön koulutustehtävää

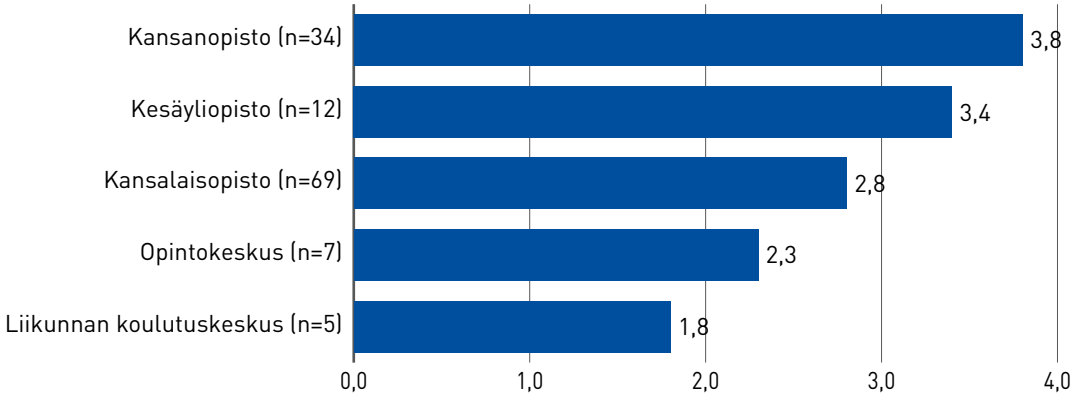

Yleisesti elinikäisen ohjauksen lakisääteistämiseen suhtauduttiin vaihtelevasti. Vastaajia pyydettiin avovastauksessa arvioimaan, millaisia vaikutuksia elinikäisen ohjauksen lakisääteistämisellä olisi oppilaitoksen toimintaan. Ajatusta ei lähtökohtaisesti vastustettu, mutta siihen suhtauduttiin varauksella. Vastaajat toivat esiin, että ohjauksen vahvistaminen voisi lisätä toiminnan laatua, suunnitelmallisuutta, näkyvyyttä ja yhdenvertaisuutta sekä selkeyttää sen asemaa osana vapaan sivistystyön koulutustehtävää. Myönteiset vaikutukset nähtiin kuitenkin ehdollisina. Lakisääteistämisen toteuttaminen edellyttäisi riittävää erillistä resursointia sekä ohjauksen sisällön ja toteutuksen sovittamista vapaan sivistystyön eri oppilaitosmuotojen perustehtäviin.

Ilman lisäresursseja mahdollisen uudistuksen arvioitiin lisäävän henkilöstön kuormitusta ja heikentävän muiden tehtävien toteuttamista. Vastauksissa korostui tarve määritellä elinikäinen ohjaus tavalla, joka huomioi vapaan sivistystyön monimuotoisuuden, omaehtoisuuden ja erilaiset opiskelijaryhmät. Kokonaisuutena lakisääteisyyttä pidettiin osin toimintaa selkeyttävänä ja vakiinnuttavana tekijänä, mutta sen merkityksestä arjen toimintaan esitettiin vaihtelevia näkemyksiä: osa vastaajista näki sen ohjaavan toimintaa merkittävästi, kun taas toiset pitivät sitä lähinnä nykykäytäntöjen viralistamisena. Vastauksissa korostui tarve tasapainottaa vapaan sivistystyön autonomia, laadun kehittäminen ja rajalliset resurssit.

3.3 Elinikäisen ohjauksen määrittelyn lähtökohdat vapaassa sivistystyössä

Elinikäisen ohjauksen mahdollinen määrittely vapaan sivistystyön koulutustehtävään edellyttää todennäköisesti riittävän väljää ja oppilaitosmuotojen erot tunnistavaa käsitettä. Jos määritelmä rajataan liian voimakkaasti opinto-, ura- ja työelämäsiirtymiin, osa kentästä kokee sen vieraaksi. Jos taas määritelmä tunnistaa myös pedagogisen, yhteisöllisen, hyvinvointi- ja sivistyslähtöisen ohjauksen, se vastaa huomattavasti paremmin sitä, miten vastaajat kuvaavat vapaan sivistystyön todellista ohjauksellisuutta.

Ensinnäkin osalle oppilaitoksista elinikäinen ohjaus on selkeästi opinto-, ura- ja siirtymäohjausta. Tämä käsitys sopii hyvin kyselyssä tarjottuun määritelmään, ja se korostuu erityisesti siellä, missä toiminnassa on pidempiä opiskelijapolkuja, jatko-opintoihin suuntautumista, maahanmuuttajakoulutusta, oppivelvollisia, avoimia korkeakouluopintoja tai muuta tavoitteellista koulutusta.

Toisaalta hyvin moni vastaaja ymmärtää ohjauksen ennen kaikkea arjen pedagogiseksi ja yhteisölliseksi vuorovaikutukseksi. Ohjaus ei ole erillinen palvelu vaan osa opetusta, kohtaamisia, ryhmää ja opettajan toimintaa. Tämä selittää, miksi muodolliset ohjausprosessit eivät nouse esille yhtä vahvasti kuin pedagoginen, yksilöllinen ja yhteisöllinen ohjaus.

Kolmas keskeinen ryhmä vastaajista määrittelee vapaan sivistystyön ohjauksen sivistys-, osallisuus- ja hyvinvointitehtäväksi. Tällöin ohjaus tarkoittaa ihmisen toimijuuden, elämänhallinnan, yhteisöllisyyden, oppimismyönteisyyden ja hyvinvoinnin tukemista eri elämänvaiheissa. Tämä käsitys voi joko sopia annettuun määritelmään tai synnyttää kritiikkiä, jos määritelmä koetaan liian ura- ja koulutuspolkukeskeiseksi.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä luvussa kuvataan selvityksen keskeiset havainnot selvityskysymyksittäin sekä johtopäätökset. Lisäksi lukuun on koostettu selvityksen laatijan pohdinta.

4.1 Elinikäinen ohjaus vapaan sivistystyön oppilaitoksissa selvityskysymyksittäin

1. **Millaista nuorten ja aikuisten elinikäistä opinto- ja uraohjausta vapaan sivistystyön oppilaitoksissa toteutetaan?**

Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa toteutettava elinikäinen ohjaus on luonteeltaan laajaa ja pääosin ei-tutkintotavoitteista. Ohjaus kytkeytyy tiiviisti opetukseen sekä oppilaitosten arjen kohtaamisiin, minkä vuoksi sitä ei aina hahmoteta erilliseksi toiminnoksi. Ohjaus tavoittaa monipuolisesti erilaisia opiskelijaryhmiä, mutta erityisesti maahanmuuttajat, työelämässä olevat ja työttömät korostuvat kohderyhminä. Ohjauksen tavoitteissa painottuvat usein uuden oppimisen tukeminen, osallisuuden vahvistaminen, elämänhallinta sekä yksilön kokonaisvaltainen hyvinvointi.

a) Miten elinikäinen ohjaus ymmärretään ja määritellään?
Elinikäinen ohjaus ymmärretään vapaan sivistystyön oppilaitoksissa kokonaisvaltaisena opiskelun ja oppimisen tukena. Vaikka enemmistö oppilaitoksista tunnistaa virallisen elinikäisen ohjauksen määritelmän osaksi omaa toimintaansa, ohjaus toteutuu monissa oppilaitoksissa epämuodollisesti osana opetusta ja arjen vuorovaikutusta. Tämän vuoksi ohjausta ei välttämättä nimetä elinikäiseksi ohjaukseksi, vaikka ohjauksellisia elementtejä sisältyy toimintaan runsaasti. Määritelmän heikompi osuvuus tietyissä oppilaitosmuodoissa ei siten välttämättä tarkoita ohjauksen vähäisyyttä, vaan kertoo siitä, että ohjaus on vahvasti integroitunut osaksi muuta toimintaa.

b) Millaista ohjaustoimintaa toteutetaan vapaan sivistystyön eri oppilaitosmuodoissa?
Ohjaustoiminnan muodot vaihtelevat oppilaitosmuodoittain. Erot liittyvät erityisesti koulutuksen kestoon, opiskelijoiden tavoitteisiin sekä toiminnan luonteeseen.

Kansanopistoissa ohjaus on usein pitkäkestoista ja systemaattista yksilö- ja ryhmäohjausta, jolla on keskeinen rooli esimerkiksi oppivelvollisille suunnatuissa koulutuksissa sekä kansanopistojen pitkissä opintolinjoissa. Opintokeskuksissa, liikunnan koulutuskeskuksissa ja kansalaisopistojen lyhytkurssitoiminnassa ohjaus toteutuu puolestaan useammin osana opetusta, ryhmätoimintaa tai muuta opiskelun tukea. Näissä ympäristöissä ohjaus on tyypillisesti epämuodollisempaa ja kytkeytyy joustavasti opiskelijoiden erilaisiin tarpeisiin.

c) Millaista osaamista vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on elinikäisen ohjauksen toteuttamiseen?
Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa on vahvaa pedagogista osaamista sekä kokemusta opiskelijoiden tukemisesta erilaisissa elämäntilanteissa. Ohjaustyö rakentuu kuitenkin suurelta osin opettajien varaan, minkä vuoksi ohjausalan koulutuksen määrä vaihtelee huomattavasti.

Lähes puolet vastaajista kertoi, ettei ohjausta toteuttavalla henkilöstöllä ole lainkaan ohjausalan koulutusta, ja vain osalla on muodollinen ohjausalan tutkinto tai pätevyys. Ohjausosaamisen kehittäminen ja seuranta ovat monissa oppilaitoksissa melko epämuodollisia. Osaamista tarkastellaan tyypillisimmin osana kehityskeskusteluja tai muita henkilöstöjohtamisen käytäntöjä, mutta systemaattiset toimintamallit ovat vielä harvinaisia.

d) Millaiset resurssit vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on elinikäisen ohjauksen toteuttamiseen?
Ohjauksen toteuttamiseen käytettävissä olevat resurssit ovat monissa oppilaitoksissa rajalliset. Ohjaus hoidetaan usein muun työn ohessa, eikä sille ole erillistä henkilöstö- tai työaikaresurssia.

Yli 40 prosentilla selvityksen tiedonkeruuseen osallistuneista oppilaitoksista ei ole osoitettu ohjaustoimintaan erillistä rahoitusta. Erityisesti ohjaukseen käytettävissä olevan työajan riittämättömyys nousi esiin keskeisenä haasteena. Tämä rajoittaa sekä ohjaustoiminnan kehittämistä että uusien toimintatapojen käyttöönottoa. Lisäksi viimeaikaiset valtionosuusleikkaukset ovat lisänneet huolta siitä, miten ohjaustoimintaa voidaan ylläpitää ja kehittää tulevaisuudessa.

2. **Miten elinikäistä ohjausta tulisi kehittää osana vapaan sivistystyön oppilaitosten toimintaa?**

Elinikäisen ohjauksen kehittämisessä korostuvat ohjausrakenteiden vahvistaminen, vastuiden selkeyttäminen sekä toiminnan nykyistä systemaattisempi organisointi. Monissa oppilaitoksissa ohjaus perustuu edelleen vahvasti yksittäisten työntekijöiden osaamiseen ja aktiivisuuteen, minkä vuoksi toimintamallien vakiinnuttamiselle nähdään tarvetta.

Kehittämistarpeita liittyy myös ohjauksen seurantaan ja arviointiin. Ohjauksen toimivuutta arvioidaan nykyisin usein palautteiden ja arjen kokemusten perusteella, mutta oppilaitoksissa tunnistetaan tarve systemaattisemmille tavoille seurata ohjauksen toteutumista ja vaikutuksia. Samalla henkilöstön ohjausosaamisen vahvistaminen nähdään tärkeänä kehittämiskohteena. Kehittämistyön edellytyksenä ovat kuitenkin riittävät resurssit ja ohjaustyölle osoitettu työaika.

a) Millaisia tulevaisuussuuntautuneita kehittämismahdollisuuksia elinikäisellä ohjauksella on vapaan sivistystyön oppilaitoksissa?
Tulevaisuudessa elinikäisen ohjauksen kehittämismahdollisuudet liittyvät erityisesti digitaalisten ohjausratkaisujen hyödyntämiseen, monikanavaisten palvelujen kehittämiseen sekä yhteistyön vahvistamiseen muiden toimijoiden kanssa.

Useat oppilaitokset näkevät mahdollisuuksia tiivistää yhteistyötä esimerkiksi työllisyysalueiden, kuntien, hyvinvointialueiden ja muiden koulutustoimijoiden kanssa. Vapaan sivistystyön vahvuutena pidetään sen kykyä tavoittaa erilaisia kohderyhmiä sekä tarjota matalan kynnyksen toimintaa henkilöille, jotka eivät välttämättä löydä tietään muiden palvelujen piiriin. Tämä luo edellytyksiä vahvistaa vapaan sivistystyön roolia osana alueellisia ohjaus- ja palveluverkostoja.

b) Tulisiko elinikäinen ohjaus määritellä osaksi vapaan sivistystyön koulutustehtävää? Jos kyllä, miten?
Näkemykset elinikäisen ohjauksen lakisääteistämisestä jakautuvat melko tasaisesti. Osa oppilaitoksista suhtautuu muutokseen myönteisesti, kun taas osa pitää sitä ongelmallisena. Näkemyserot liittyvät pitkälti oppilaitosten erilaisiin toimintaympäristöihin, koulutusrakenteisiin ja nykyisiin ohjauskäytäntöihin.

Mikäli elinikäinen ohjaus määriteltäisiin osaksi vapaan sivistystyön koulutustehtävää, sääntelyn tulisi olla riittävän joustavaa ja tunnistaa oppilaitosmuotojen väliset erot. Yhdenmukainen ohjausmalli ei sovellu sellaisenaan koko vapaan sivistystyön kentälle, jossa koulutusten kestot, tavoitteet ja osallistumisen muodot vaihtelevat merkittävästi.

Oppilaitokset korostavat myös, että mahdollisten uusien velvoitteiden tulee olla yhteydessä riittävään ja pysyvään rahoitukseen. Huolta herättävät erityisesti tilanteet, joissa uusia tehtäviä tai seurantavelvoitteita lisättäisiin ilman vastaavaa resurssilisäystä. Tällöin riskinä on henkilöstön kuormituksen lisääntyminen sekä hallinnollisen työn kasvu ilman mahdollisuuksia vahvistaa varsinaista ohjaustoimintaa.

4.2 Selvityksen laatijan jäsennys ohjauksen strategisesta asemoitumisesta

Selvityksen laatijan näkökulmasta olemme koonneet yhteen vielä kokonaisvaltaisesti ohjauksen asemoitumisen jäsennyksen vapaan sivistystyön kentällä. Jäsennyksessä huomioidaan sekä elinikäisen ohjauksen ymmärtäminen, ohjauksen toteutusmuodot että sen resursointi. Typologia on oppilaitosmuodosta riippumaton ja kuvaa ennen kaikkea elinikäisen ohjauksen strategista asemoitumista.

1. **Ohjauksellisuus on piilevää ohjauksellisuutta.** Tässä ajattelumallissa ohjausta tapahtuu opetuksessa, kohtaamisissa, asiakaspalvelussa, ryhmätoiminnassa ja opiskelijoiden tukemisessa, mutta sitä ei nimetä elinikäiseksi ohjaukseksi tai sitä ei välttämättä kuvata asiakirjoissa tai seurannassa. Sitä ei myöskään ole resursoitu erikseen. Piilevä ohjauksellisuus on vapaan sivistystyön kentällä tärkeä havainto itsessään, sillä se osoittaa, että ohjausta tehdään enemmän kuin muodolliset rakenteet tai tilastot näyttävät.

2. **Arkeen integroitu pedagoginen ohjaus on elinikäisen ohjauksen keskiössä vapaassa sivistystyössä.** Ohjaus on osa opetuksen, kurssien tai ryhmien normaalia toimintaa. Se perustuu opettajien ja muun henkilöstön kykyyn tukea opiskelijoita oppimisessa, rohkaista osallistumiseen, auttaa sopivien opintojen valinnassa ja vahvistaa opiskelijan toimijuutta. Tämä ajattelumalli kuvaa vapaan sivistystyön ohjauksen ydintä, mutta sen kehittämisessä haasteena on ohjauksen näkyväksi tekeminen ilman, että vapaan sivistystyön joustava ja epämuodollinen luonne katoaa.

3. **Elinikäinen ohjaus on vahvasti kohderyhmä- ja osaamispolkulähtöistä, mutta vain osalla oppilaitoksista.** Osalla oppilaitoksista ohjaus kohdistuu erityisesti tiettyihin opiskelijaryhmiin tai siirtymävaiheisiin. Ohjaus liittyy esimerkiksi maahanmuuttajien, oppivelvollisten, työttömien, työelämässä olevien, alanvaihtajien tai erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden koulutus-, työelämä-, hyvinvointi- tai jatkopolkuihin. Tässä ajattelumallissa vapaan sivistystyön ohjaus kytkeytyy selkeimmin kansallisen elinikäisen ohjauksen tavoitteisiin, kuten osaamisen tunnistamiseen, urasuunnittelutaitoihin ja sujuviin siirtymiin.

4. **Verkostomainen palvelu- ja kumppanuusohjaus on yksi vapaan sivistystyön elinikäisen ohjauksen erityispiirteistä.** Tässä ajattelutavassa oppilaitos toimii osana laajempaa alueellista ja monialaista ohjausjärjestelmää. Ohjaus ei perustu vain oppilaitoksen omiin palveluihin, vaan yhteistyöhön muiden oppilaitosten, työllisyysalueiden, kuntien, Ohjaamojen, hyvinvointialueiden, järjestöjen, työelämätoimijoiden ja alueellisten verkostojen kanssa. Ajattelutapa vahvistaa vapaan sivistystyön asemaa matalan kynnyksen toimijana, joka tavoittaa erilaisia väestöryhmiä ja voi ohjata heitä eteenpäin tarkoituksenmukaisiin palveluihin tai oppimismahdollisuuksiin.

5. **Jäsentynyt ohjaus on harvinaisempaa, mutta vahvistumassa.** Jäsentynyt ohjaus on tunnistettu oppilaitoksen toiminnassa, kirjattu asiakirjoihin ja liitetty vastuiden ja työnjaon kuvauksiin, resursoitu ainakin osittain sekä kytketty toiminnan arviointiin ja kehittämiseen. Strategisesti jäsentynyt ohjaus mahdollistaa muita strategisen asemoitumisen ajattelumalleja paremmin laadun, yhdenvertaisuuden ja vaikuttavuuden osoittamisen. Samalla se edellyttää resursseja, osaamisen johtamista ja sellaista sääntelyä tai ohjausta, joka ei tee vapaan sivistystyön toiminnasta liian raskasta tai yhdenmukaista.

4.3 Johtopäätökset

Ohjauksen koettu merkitys ja annetun elinikäisen ohjauksen määritelmän osuvuus ovat vahvasti yhteydessä sekä toisiinsa että ohjauksen systemaattisuuteen. Mitä merkityksellisempänä ohjaus nähdään ja mitä paremmin määritelmä koetaan omaa toimintaa kuvaavaksi, sitä useammin ohjaus on kirjattu asiakirjoihin, sitä monipuolisempia ohjauksen muotoja käytetään, sitä vahvemmin ohjaus liittyy jatkopolkuihin, siirtymiin, osaamisen tunnistamiseen ja urasuunnittelutaitoihin sekä sitä useammin ohjausta arvioidaan ja kehitetään. Samalla tulos viittaa siihen, että osassa vapaan sivistystyön oppilaitoksista tehdään paljon ohjauksellista työtä, mutta sitä ei välttämättä tunnisteta tai nimetä elinikäiseksi ohjaukseksi. Määritelmän heikompi osuvuus ei siis välttämättä tarkoita ohjauksen puuttumista, vaan voi kertoa siitä, että ohjaus toteutuu epämuodollisesti, opetukseen ja arjen kohtaamisiin integroituneena toimintana.

Vapaa sivistystyö ei näyttäydy ohjauksen näkökulmasta yhtenäisenä kokonaisuutena, vaan kentällä on merkittäviä eroja ohjauksen tarpeissa, toteutustavoissa ja resursoinnissa. Erot liittyvät muun muassa koulutusten kestoon, opiskelijoiden tavoitteisiin, osallistumisen muotoihin sekä siihen, millaiseksi ohjauksen rooli oppilaitoksen perustehtävässä ymmärretään. Kentän moninaisuus näkyy myös siinä, miten oppilaitokset suhtautuvat mahdollisiin uusiin ohjausta koskeviin lakisääteisiin velvoitteisiin. Mitä kiinteämmin ohjaus on jo nykyisin osa oppilaitoksen toimintaa ja opiskelijoiden opintopolkuja, sitä myönteisemmin velvoitteisiin lähtökohtaisesti suhtaudutaan. Sen sijaan toimintaympäristöissä, joissa ohjaus toteutuu ensisijaisesti ryhmämuotoisena, yhteisöllisenä, valmennuksellisena tai opetukseen integroituneena toimintana, tiukat ja yksilökeskeiset ohjausvelvoitteet voivat näyttäytyä etäisinä tai joustamattomina.

Opiskelijoiden osaamispolkujen, tavoitteiden ja osallistumisen syiden moninaisuus osoittaa, ettei yhdenmukaisen ohjausmallin mekaaninen soveltaminen koko vapaan sivistystyön kentälle ole tarkoituksenmukaista. Mahdollinen sääntely edellyttäisi siten riittävää väljyyttä ja oppilaitosten erilaisten toimintaympäristöjen tunnistamista.

Ohjaustoiminnan kehittämisen ja systematisoinnin keskeisiksi reunaehdoiksi nousevat rakenteelliset resurssi- ja osaamiskysymykset. Oppilaitoksilla on laajasti tahtoa vahvistaa ohjausrakenteita, kehittää digitaalisia valmiuksia ja vähentää ohjauksen henkilösidonnaisuutta. Pitkäjänteistä kehittämistyötä rajoittaa kuitenkin se, että ohjausta toteutetaan usein muun työn ohessa ilman erillistä resursointia ja että ohjausalan koulutusta tai osaamisen systemaattista vahvistamista ei ole kaikilta osin mahdollista turvata nykyisillä resursseilla. Lainsäädäntö voisi muodostaa pikemminkin riskin, mikäli se lisäisi hallinnollisia velvoitteita, seurantaa ja henkilöstön kuormitusta ilman varsinaista perusrahoitusta. Ohjauksen kehittämisessä tulisi siksi ensisijaisesti edetä paikallisesti ja oppilaitoslähtöisesti.

Keskeinen kehittämissuunta on ohjauksen näkyväksi tekeminen oppilaitosten omissa strategioissa, toimintasuunnitelmissa, pedagogisissa linjauksissa ja käytännön toimintatavoissa. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että oppilaitoksissa käydään systemaattisesti läpi, mitä ohjaus omassa toiminnassa tarkoittaa, missä tilanteissa sitä toteutetaan, ketkä sitä tekevät, millaisiin opiskelija- ja osallistujatarpeisiin se vastaa ja millä tavoin sen laatua seurataan. Käytännössä tämä voisi toteutua esimerkiksi määrittelemällä oppilaitoskohtaisesti “ohjauksen toimintatavat” tai laatimalla yhteinen kuvaus siitä, “mitä ohjaus meillä on”. Tällainen työ olisi suhteellisen kevyt, mutta se voisi lisätä ohjauksen tunnistamista, vahvistaa henkilöstön yhteistä ymmärrystä, vähentää ohjauksen henkilösidonnaisuutta ja mahdollistaa ohjauksen kokoamisen valtakunnallisesti.

Valtakunnallisella tasolla ohjausta voidaan edistää ennen kaikkea tukemalla oppilaitosten omaa määrittely- ja kehittämistyötä sekä kokoamalla ja jakamalla tietoa erilaisista toimintatavoista. Vapaan sivistystyön kentällä ei tarvita yhtä mallia, vaan esimerkkejä siitä, miten ohjaus voi toteutua erilaisissa oppilaitosmuodoissa, kohderyhmissä ja koulutuksissa. Valtakunnallinen hyvien käytäntöjen kokoaminen, vertaisoppiminen, mallipohjat ja yhteiset käsitteelliset jäsennykset voisivat tukea oppilaitoksia kustannustehokkaasti ilman raskasta sääntelyä. Tällainen kehittämistapa tunnistaa kentän moninaisuuden ja antaa oppilaitoksille mahdollisuuden soveltaa ohjauksen periaatteita omaan tehtäväänsä ja toimintaympäristöönsä sopivalla tavalla.

Ohjauksen vaikuttavuuden arvioinnissa lähtökohtana tulisi olla toiminnan tavoitteiden toteutuminen. Vapaan sivistystyön ohjauksen vaikutuksia ei voida arvioida yksinomaan jatko-opintoihin, työllistymiseen tai muihin siirtymiin liittyvinä tuloksina, sillä monissa oppilaitoksissa ohjauksen tavoitteet liittyvät myös osallisuuteen, hyvinvointiin, opiskeluvalmiuksiin, osaamisen tunnistamiseen, yhteisöllisyyteen ja omaehtoisen oppimisen vahvistumiseen. Vaikuttavuus määrittyy siten suhteessa siihen, mitä ohjauksella kussakin tilanteessa tavoitellaan. Tässä ohjausta toteuttavat organisaatiot ovat avainasemassa, koska ne tuntevat parhaiten omat kohderyhmänsä, toimintansa tavoitteet ja sen, millaiset muutokset ovat niiden toiminnassa olennaisia ja realistisesti seurattavia.

Valtakunnallista tiedonkeruuta voidaan kehittää ohjauksen tueksi, mutta sen tulisi olla luonteeltaan mahdollistavaa. Koska vapaan sivistystyön ohjaus on monimuotoista ja usein opetukseen, ryhmätoimintaan ja arjen kohtaamisiin integroitunutta, liian yksityiskohtainen valtakunnallinen seuranta voisi johtaa kapeaan kuvaan ohjauksen merkityksestä. Toimivin ratkaisu voi olla yhdistelmä, jossa valtakunnallisesti tuotetaan yhteisiä käsitteitä, kevyitä seurantamalleja ja vertailutietoa, mutta vaikuttavuuden varsinainen tarkastelu rakennetaan paikallisesti oppilaitoksen omien tavoitteiden pohjalta. Näin ohjauksen kehittäminen tukisi sekä valtakunnallista tiedolla johtamista että vapaan sivistystyön paikallista ja pedagogista erityisluonnetta.

4.4 Pohdinta

Selvityksen perusteella elinikäinen ohjaus sijoittuu vapaan sivistystyön kentässä tavalla, joka on samanaikaisesti vahva ja vaikeasti yksiselitteisesti rajattava. Ohjauksellisia elementtejä on laajasti läsnä opetuksessa, arjen kohtaamisissa, opiskelijoiden neuvonnassa, ryhmien toiminnassa, opintojen suunnittelussa sekä opiskelijoiden yksilöllisessä tukemisessa. Samalla ohjausta ei monissa oppilaitoksissa toteuteta erillisenä toimintona, palveluna tai muodollisena prosessina, vaan se on osa pedagogista ja yhteisöllistä toimintakulttuuria. Tämän vuoksi selvityksen keskeinen tulos ei ole vain se, missä määrin ohjausta toteutetaan, vaan myös se, miten ohjaus tunnistetaan, sanoitetaan ja kytketään osaksi vapaan sivistystyön perustehtävää.

Vapaan sivistystyön elinikäinen ohjaus ei palaudu pelkästään opinto- ja uraohjaukseen kapeassa merkityksessä vaan ilmenee hyvin laaja-alaisesti tässä selvityksessä kuvatuilla eri tavoilla. Vastaajien kuvauksissa ohjaus liittyy koulutus- ja työelämävalintojen lisäksi uuden oppimisen tukemiseen, sosiaalisen osallisuuden vahvistamiseen, elämänhallintaan, hyvinvointiin, yhteisöllisyyteen ja yksilön toimijuuden vahvistamiseen. Tällainen tulos on yhdenmukainen vapaan sivistystyön sivistys-, osallisuus- ja hyvinvointitehtävän kanssa. Samalla se tuottaa jännitteen suhteessa elinikäisen ohjauksen yleisiin määritelmiin, joissa painottuvat usein osaamisen tunnistaminen, opinto- ja urapolut sekä siirtymien tuki. Osa oppilaitoksista tunnistaa nämä tavoitteet selvästi omassa toiminnassaan, kun taas osalle ne näyttäytyvät liian kapeina suhteessa oppilaitoksen omaehtoiseen, harrastus-, yhteisö- tai järjestölähtöiseen toimintaan.

Kuten luvussa 2.5 esitetty elinikäisen ohjauksen arkkityyppien tyypittely osoittaa, vapaan sivistystyön kentällä on useita rinnakkaisia ohjauskäsityksiä. Osassa oppilaitoksia ohjaus ymmärretään ensisijaisesti opiskelijan opinto-, ura- ja jatkopolkujen tukena. Tämä korostuu erityisesti pitkäkestoisemmissa koulutuksissa, oppivelvollisille suunnatussa koulutuksessa, maahanmuuttajakoulutuksessa, avoimen korkeakouluopetuksen yhteydessä sekä tilanteissa, joissa opiskelijan etenemistä tai siirtymiä seurataan systemaattisemmin. Toisessa ohjauskäsityksessä ohjaus on ennen kaikkea pedagogista vuorovaikutusta ja opiskelijan arjen oppimisen tukea. Kolmannessa ohjaus jäsentyy laajempana sivistys-, osallisuus- ja hyvinvointitehtävänä, jossa keskeistä ei ole niinkään siirtymä seuraavaan koulutukseen tai työelämään, vaan yksilön vahvistuminen, osallisuus ja kyky toimia omassa elämäntilanteessaan. Näiden käsitysten rinnakkaisuus on tärkeää tunnistaa, sillä se selittää osaltaan sekä vastausten hajontaa että oppilaitosmuotojen välisiä eroja.

Oppilaitosmuotojen väliset laadulliset ja käsitteelliset erot ovat selvityksen keskeinen havainto. Erot liittyvät ennen kaikkea toiminnan rakenteeseen, koulutusten kestoon, opiskelijoiden tavoitteisiin ja siihen, millaiseksi oppilaitoksen suhde opiskelijapolkujen tukemiseen rakentuu. Kansanopistoissa ja osin kesäyliopistoissa ohjaus näyttäytyy useammin opiskelijan tavoitteellisiin opintopolkuihin kiinnittyvänä toimintana. Kansalaisopistoissa, opintokeskuksissa ja liikunnan koulutuskeskuksissa ohjaus voi puolestaan olla vahvemmin opetukseen, valmennukseen, järjestö- ja yhteisötoimintaan tai lyhytkestoisiin oppimistilanteisiin integroitunutta. Tämä ei tee ohjauksesta vähemmän merkityksellistä, mutta se tekee sen tunnistamisesta ja seurannasta tai käsitteellistämisestä ja mittaamisesta vaikeampaa.

Ohjausosaamisen ja ohjauksen resurssien osalta tulokset tuovat esiin vapaan sivistystyön ohjauksen kaksijakoisuuden. Oppilaitoksissa on paljon pedagogista osaamista, kohderyhmien tuntemusta ja kykyä kohdata opiskelijoita joustavasti erilaisissa elämäntilanteissa. Samalla ohjausalan muodollinen koulutus, ohjaukseen varattu työaika ja erillinen resursointi ovat monissa oppilaitoksissa niukkoja. Ohjaus rakentuu usein opettajien, koulutussuunnittelijoiden ja muun henkilöstön työn varaan ilman erillistä ohjausresurssia. Tämä tekee ohjauksesta joustavaa, mutta myös henkilösidonnaista ja osittain haavoittuvaa. Kehittämisen näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että uusien toimintamallien käyttöönotto edellyttää sitä, että nykyinen ohjauksellinen työ voidaan tunnistaa, tukea ja organisoida ilman, että sen joustavuus ja matalan kynnyksen luonne heikkenevät.

Toisen selvityskysymyksen kannalta keskeistä on, että elinikäisen ohjauksen kehittäminen vapaan sivistystyön oppilaitoksissa edellyttää samanaikaisesti näkyväksi tekemistä ja vahvaa suhteellisuuden tajua. Ohjauksen rakenteita, vastuita, osaamista ja arviointia on varmasti perusteltua vahvistaa oppilaitoksissa, koska tulkintamme mukaan nykytilanne ei kaikilta osin tue ohjauksen tasalaatuisuutta, jatkuvuutta tai vaikuttavuuden osoittamista. Samalla kehittämisen tulee rakentua vapaan sivistystyön omille lähtökohdille. Yksi tunnistettava haaste on, että mikäli ohjausta kehitetään liian vahvasti formaalin koulutusjärjestelmän tai työvoimapalvelujen käsitteillä, vaarana on, että vapaan sivistystyön erityinen lisäarvo jää tunnistamatta. Jos taas ohjaus määritellään liian väljästi, vaarana on, että sen johtaminen, resursointi ja arviointi jäävät edelleen epäselviksi.

Säädöspohjaista määrittelyä koskevat havainnot kuvaavat jännitettä formaalin koulutusjärjestelmän ja työllisyyspalveluiden sekä vapaan sivistystyön ohjauksen käsitteen välillä. Elinikäisen ohjauksen määrittely osaksi vapaan sivistystyön koulutustehtävää voisi vahvistaa ohjauksen asemaa, lisätä toiminnan näkyvyyttä ja tukea yhdenvertaisempia käytäntöjä. Samalla kentän varauksellisuus osoittaa, että mahdollinen sääntely ei voi perustua yhdenmukaiseen malliin, joka soveltuisi sellaisenaan kaikkiin oppilaitosmuotoihin. Erityisen ongelmallista olisi, jos uusi velvoite lisäisi hallinnollista työtä, seurantavelvoitteita tai henkilöstön kuormitusta ilman pysyvää

lisäresursointia. Tällöin ohjauksen vahvistamisen sijaan seurauksena voisi olla vapaan sivistystyön toiminnan kaventuminen ja resurssien siirtyminen pois varsinaisesta opiskelijoiden kohtaamisesta.

Kokonaisuutena selvitys osoittaa, että vapaa sivistystyö on merkittävä, mutta osin alitunnistettu osa kansallista elinikäisen ohjauksen kokonaisuutta. Sen erityinen vahvuus on kyvyssä tavoittaa erilaisia väestöryhmiä, tarjota matalan kynnyksen oppimismahdollisuuksia ja tukea ihmisiä tilanteissa, joissa koulutus-, työelämä-, hyvinvointi- ja osallisuuskysymykset kietoutuvat toisiinsa. Tämän roolin vahvistaminen edellyttää, että vapaan sivistystyön ohjausta ei tarkastella ainoastaan siirtymien, työllistymisen tai jatko-opintojen näkökulmasta, vaan myös osallisuuden, toimijuuden ja elämänkulun tukena. Samalla vapaan sivistystyön asema alueellisissa ohjaus- ja palveluverkostoissa olisi perusteltua tunnistaa nykyistä järjestelmällisemmin.

Mahdollisessa jatkotutkimuksessa olisi tärkeää tarkastella elinikäistä ohjausta erityisesti opiskelijoiden ja osallistujien näkökulmasta. Tämä selvitys kuvaa ennen kaikkea oppilaitosten näkemyksiä, mutta jatkossa tarvitaan tietoa siitä, miten opiskelijat itse tunnistavat saamansa ohjauksen, millaisena sen merkitys näyttäytyy heidän oppimis-, työ-, hyvinvointi- ja osallisuuspoluillaan sekä millaisia pitkäkestoisia vaikutuksia ohjauksella on. Lisäksi tarvitaan tarkempaa tutkimusta oppilaitosmuotokohtaisista ohjausmalleista, ohjauksen kustannuksista ja resursoinnista, digitaalisen ohjauksen mahdollisuuksista sekä siitä, millaiset arviointitavat soveltuvat vapaan sivistystyön kaltaiseen ei-formaaliin ja monimuotoiseen toimintaympäristöön.

5 LÄHTEET

Lainsäädäntö ja virallislähteet

Laki vapaasta sivistystyöstä 632/1998. Finlex. https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980632

Opetushallitus (2021). Kansanopistojen oppivelvollisille tarjottavan vapaan sivistystyön koulutuksen opetussuunnitelman perusteet.

Kirjallisuus ja tutkimukset

Andreassen, I. H., Einarsdóttir, S., Lerkkanen, J., Thomsen, R., & Wikstrand, F. (2019). Diverse histories, common ground and a shared future: The education of career guidance and counselling professionals in the Nordic countries. International Journal for Educational and Vocational Guidance, 19(3), 411–436. https://doi.org/10.1007/s10775-018-09386-9

Blaak, M., Openjuru, G. L., & Zeelen, J. (2013). Non-formal vocational education in Uganda: Practical empowerment through a workable alternative. International Journal of Educational Development, 33(1), 88–97. https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2012.02.002

Bohonos, J. (2014). Understanding career context as a key to best serving adult students. Adult Learning, 25(1), 28–30. https://doi.org/10.1177/1045159513510144

Gibbons, M., Waghorne, B., & Lent, T. (2025). A haven and a vehicle: Generating transformational learning experiences in a formal university graduate school using adult non-formal education methods. Teoksessa Theory and practice in adult literacy, learning and social change (ss. 239–256). Bloomsbury. https://doi.org/10.5040/9781350400740.ch-12

Heimo, S., Tapanila, K., Ojapelto, A., & Heikkinen, A. (2020). The potential of peer guidance to empower migrants for employment. European Journal for Research on the Education and Learning of Adults, 11(3), 335–348. https://doi.org/10.3384/rela.2000-7426.ojs1685

Hooley, T. (2022). Building a radical career imaginary: Using Laclau and Mouffe and Hardt and Negri to reflexively re-read Ali and Graham's counselling approach to career guidance. British Journal of Guidance & Counselling, 50(4), 660–675. https://doi.org/10.1080/03069885.2022.2058697

Hooley, T., Sultana, R. G., & Thomsen, R. (2018). Career guidance for emancipation: Reclaiming justice for the multitude. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315110486

Hyslop-Margison, E. J. (2002). Liberalizing career education: An Aristotelian approach. Alberta Journal of Educational Research, 48(4), 350–363.

Jokio, K., Myllykoski-Laine, S., Nousiainen, S. & Seppälä, S. (2024). Vastuut ja yhteistyö oppivelvollisten ohjauksessa, nuorten koulutusvalinnat ja koulutuspaikkojen riittävyys. Karvi.

Knox, A. B., & Farmer, H. S. (1977). Overview of counseling and information services for adult learners. International Review of Education, 23(4), 387–414. https://doi.org/10.1007/BF00609136

Koski, L., & Filander, K. (2013). Transforming causal logics in Finnish adult education: Historical and moral transitions rewritten. International Journal of Lifelong Education, 32(5), 583–599. https://doi.org/10.1080/02601370.2012.740689

Manninen, J. (2018). Kansalaisopiston hyödyt: Tutkimusopas ja tuloksia. Kansalaisopistojen liitto KOL.

Manninen, J., Pätäri, J., Teräsahde, S., Harju, A., & Heikkinen, A. (2019). Hyvinvointia ja sosiaalista pääomaa – kansalaisopiston hyödyt osallistujille, kaupungille ja alueelle (Tutkimusjulkaisut-sarja, nro 116). Kunnallisalan kehittämissäätiö. https://kaks.fi/wp-content/uploads/2019/05/julkaisu_hyvinvointia-ja-sosiaalista-paaomaa-kansalaisopiston-hyodyt-osallistujille-kaupungille-ja-alueelle-3.pdf

Manninen, J., & Vuorikoski, K.-M. (2024). Policy vs. practice: An analysis of the course provision of Finnish study centres between 2016 and 2021. International Journal of Lifelong Education. Ennakkojulkaisu verkossa. https://doi.org/10.1080/02601370.2024.2442625

Nivala, E., Hämäläinen, J., & Pakarinen, E. (2022). A social pedagogical model for counselling immigrant students in non-formal adult education. International Journal of Social Pedagogy, 11(1), Artikkelit 2. https://doi.org/10.14324/111.444.ijsp.2022.v11.x.002

Pakarinen, E. (2020). Selvitys vapaan sivistystyön oppilaitoksissa annetusta ohjauksesta maahanmuuttajille: Sosiaalipedagoginen ohjaus vapaan sivistystyön oppilaitoksissa. Kohti osallisuutta ja merkityksellisyyttä elämään -yhteishanke. Suomen Kansanopistoyhdistys. https://www.kansanopistot.fi/wp-content/uploads/2020/04/SKY_Selvitys_Sosaalipedagoginen_ohjaus_090420_web.pdf

Peters, J. (2025). Afterword: An education based on place and community. Teoksessa Experiential civic education: Encouraging student engagement using the field immersion framework (ss. 208–211). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003442400-24

Zarestky, J., & Ray, S. M. (2019). Adult education programmes of NGOs operating in non-Western contexts: A review of empirical literature. International Journal of Lifelong Education, 38(6), 657–672. https://doi.org/10.1080/02601370.2019.1693437

Verkkojulkaisu
ISBN 978-952-13-7079-3 (pdf)
ISSN 1798-8926 (pdf)

Opetushallitus
www.oph.fi